

!NPM

Odsúdení na doživotie

Správa z monitoringu národného preventívneho mechanizmu

Dátum vykonania návštevy: 9. máj 2024, 20.-21. máj 2024, 10.-11. jún 2024

Dátum vydania správy: 27. január 2025

01	Úvod	3
01.1	Systematické návštevy a ich účel	3
01.2	Priebeh monitoringu so zameraním na výkon trestu odňatia slobody na doživotie	4
02	Zhrnutie	5
03	Umiestňovanie	6
03.1	Právny rámec	6
03.2	Umiestňovanie v čase monitorovacej návštevy	8
04	Podmienky výkonu doživotných trestov	9
04.1	Materiálne podmienky	9
04.2	Režim a aktivity	20
04.3	Bezpečnostné opatrenia	25
04.3.1	Kamerové systémy	25
04.3.2	Pútanie	27
04.3.3	Nočné kontroly, dôkladné osobné prehliadky a prostriedky na obmedzenie priestorovej orientácie	30
05	Zdravotná starostlivosť	32
06	Procesné záruky proti zlému zaobchádzaniu	37
06.1	Podávanie sťažností	37
06.2	Dozor prokuratúry	38
07	Personál	41
07.1	Všeobecné informácie	41
07.2	Starostlivosť o duševné zdravie príslušníkov a zamestnancov	42
08	Záver	45
09	Prehľad odporúčaní	46

01 ÚVOD

01.1 SYSTEMATICKÉ NÁVŠTEVY A ICH ÚČEL

Od 1. mája 2023 plní verejný ochranca práv úlohy národného preventívneho mechanizmu (ďalej len „NPM“) podľa Opčného protokolu k Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (ďalej len “OPCAT”).¹ Na základe tohto mandátu vykonáva systematické návštevy miest, kde sa nachádzajú alebo sa môžu nachádzať osoby obmedzené na slobode. Systematické návštevy vykonávané ako súčasť NPM majú **preventívny charakter** a ich cieľom je identifikovať možné riziká zlého zaobchádzania vyplývajúce predovšetkým zo **systemových nedostatkov**, tak aby sa ich výskytu zamedzilo aj do budúcnosti.

Systematické návštevy podľa OPCAT sa vykonávajú zásadne neohlásene. Systematická návšteva NPM sa začína úvodným rozhovorom s vedením zariadenia a pokračuje súkromnými rozhovormi s osobami obmedzenými na slobode, zamestnancami zariadenia alebo inými osobami, ktoré si monitorovací tím vyberie. Monitoring taktiež zahŕňa prehliadku zariadenia, pozorovania, vyhotovovanie fotodokumentácie, analýzu vybraných spisov a záverečný rozhovor s vedením zariadenia. Všetky zdroje informácií sa krížovo kontrolujú, aby sa zabezpečilo, že zistenia sú objektívne a spoľahlivé.

Po skončení návštevy a doplnení podkladov, na základe následnej komunikácie so zainteresovanými orgánmi verejnej moci a inými aktérmi, verejný ochranca práv vydáva osobitnú správu o priebehu a výsledkoch návštevy zariadenia.² Finálnu verziu správy zašle všetkým dotknutým subjektom s lehotou na vyjadrenie, pričom očakáva, že sa k správe vyjadria a uvedú, či navrhované opatrenia akceptujú a zrealizujú, alebo navrhnú alternatívne opatrenia a možnosti ich realizácie.

Ak verejný ochranca práv odpovede považuje za dostatočné, dotknuté subjekty o tom upovedomí. V prípade potreby si môže vyžiadať vyjadrenie doplňujúceho charakteru. Ak odpovede považuje za nedostatočné, obráti sa na nadriadený orgán alebo v prípade, ak nadriadený orgán neexistuje, priamo na vládu Slovenskej republiky. O svojich zisteniach môže informovať aj verejnosť a v zariadení tiež vykonať kontrolnú návštevu. Anonymizovanú správu z návštevy zariadenia (s výnimkou mien osôb poverených vedením zariadenia), ako aj stanovisko všetkých dotknutých orgánov k zisteniam verejný ochranca práv uverejní na svojej webovej stránke.

¹ § 3 ods. 2 zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov.

Záverom je potrebné uviesť, že správa neobsahuje uzatvorený výpočet problematických oblastí. Samotná skutočnosť, že niektorým oblastiam sa explicitne nevenuje, automaticky neznamená, že tieto oblasti možno považovať za bezvýhradne vyhovujúce, bez potreby akejkoľvek zmeny alebo zlepšenia, a že v budúcnosti sa verejný ochranca práv v rámci úloh NPM týmto oblastiam nebude venovať. Súčasne verejný ochranca práv upriamuje pozornosť na dynamiku vývoja medzinárodných štandardov v oblasti ochrany základných práv a slobôd. Pri ďalšej návšteve zariadenia preto môže byť posúdenie konkrétnych oblastí, ako aj odporúčaní aktualizované, prípadne modifikované.

01.2 PRIEBEH MONITORINGU SO ZAMERANÍM NA VÝKON TRESTU ODŇATIA SLOBODY NA DOŽIVOTIE

Trest odňatia slobody na doživotie je najprísnejším trestom, ktorý možno podľa Trestného zákona uložiť. Nakoľko počas jeho výkonu na odsúdených dopadajú rôzne formy pomerne prísnych reštrikcií a bezpečnostných opatrení, existuje zvýšené riziko zlého zaobchádzania. Monitorovací tím NPM sa preto rozhodol, že v rámci vykonávania neohlásených návštev sa zameria práve na podmienky výkonu trestu odňatia slobody na doživotie. Samozrejme to ale neznamená, že už len samotný výkon trestu odňatia slobody ako taký predstavuje zlé zaobchádzanie.

V dňoch 9.5., 20.-21.5. a 10.-11.6. 2024 uskutočnil tím NPM neohlásené návštevy ústavov, kde je zriadený oddiel doživotných trestov. Išlo o ústavy na výkon väzby a trestu v Banskej Bystrici, Ilave a v Leopoldove (ďalej aj „ÚVTOS Banská Bystrica, ÚVTOS Ilava, ÚVTOS Leopoldov“ alebo „ústav“ a „ústavy“). Návštev sa zúčastnili členovia NPM tímu, právničky Mag. Iur. Katarína Trnková, LL.M., Mgr. Martina Vavreková, Mgr. Nora Konrády Beliová, Mgr. Katarína Jurová, právnik Mgr. Daniel Arbet a sociálna pracovníčka PhDr. Zuzana Aly.

V čase monitoringu NPM sa vo všetkých troch ústavoch nachádzalo celkovo 58 osôb odsúdených na doživotie.² Oddiel doživotných trestov v ÚVTOS Banská Bystrica má celkovú kapacitu 5 odsúdených. V čase našej návštevy tam boli umiestnení 3 odsúdení. Dvaja odsúdení boli vzhľadom na najnovšie rozhodnutia súdov premiestnení do výkonu väzby. V ÚVTOS Ilava môže byť celkovo umiestnených 20 osôb odsúdených na doživotie, pričom v čase našej návštevy sa ich na oddiele nachádzalo 17 a 3 odsúdení boli preradení na oddiel do diferenciačnej skupiny B v maximálnom stupni stráženia. Oddiel doživotných trestov v ÚVTOS Leopoldov má celkovú kapacitu 35 odsúdených. Počas nášho monitoringu sa na oddiele nachádzalo 32

² Výkon trestu odňatia slobody na doživotie v navštívených ústavoch vykonávali v čase návštevy iba muži.

odsúdených a 3 odsúdení na doživotie boli preradení do diferenciačnej skupiny B v maximálnom stupni stráženia.

Bezprostredne po príchode do jednotlivých zariadení požiadal monitorovací tím prítomné vedenie zariadenia o poskytnutie súčinnosti a potrebnej dokumentácie. Monitorovací tím viedol osobné rozhovory s 26 náhodne vybranými odsúdenými na doživotie a v každom zariadení sa rozprával s jeho vedením ako aj so zamestnancami, ktorí sa primárne venujú oddielu doživotných trestov. Monitorovací tím viedol rozhovory s vedúcimi výkonu trestu príp. ich zástupcami, referentami režimu, pedagógmi, špeciálnymi pedagógmi, sociálnymi pracovníkmi, psychológmi a zdravotníckym personálom. Členovia NPM tímu tiež kontrolovali príslušné dokumenty a spisy. Na oddieloch doživotných trestov vo všetkých troch menovaných zariadeniach monitorovací tím navštívil priestory, v ktorých sú odsúdení na doživotie ubytovaní a v ktorých môžu tráviť čas mimo cely, t.j. kultúrnu alebo relaxačnú miestnosť, ošetrovňu, posilňovňu, kuchynku a priestory, v ktorých sa realizujú vychádzky. Okrem toho členovia NPM tímu navštívili aj kancelárie pedagógov, miestnosti, kde sa zdržiavajú referenti režimu, oddiel s bezpečnostným režimom/samoväzbu a v ÚVTOS Ilava aj kompenzačnú miestnosť.

V priebehu návštevy poskytol prítomný personál monitorovaciemu tímu ochotne súčinnosť, za čo ďakujeme.

02 ZHRNUTIE

Z vykonaného monitoringu vnímame, že sa pomerne mnoho oblastí podmienok výkonu trestu odňatia slobody na doživotie v priebehu rokov zmenilo k lepšiemu, najmä v oblasti aktivít vykonávaných mimo cely. V tomto ohľade sme sa však stretli aj s problematickými oblasťami v jednotlivých navštívených ústavoch. Napr. v ÚVTOS Banská Bystrica predstavovala problém skutočnosť, že v ústave nie je zriadená podskupina D2 a všetci doživotne odsúdení boli zaradení do podskupiny D1, ktorá je charakteristická viacerými obmedzeniami, spočívajúcimi najmä v nedostatku aktivít mimo cely.³ V ÚVTOS Leopoldov bol rozdiel medzi podskupinou D1 a D2 premietnutý v nemožnosti navštevovať vonkajšie ihrisko pre odsúdených v prísnejšie stráženej skupine. **Na základe zistení z vykonaného monitoringu a súčasných medzinárodných štandardov sme názoru, že delenie doživotne odsúdených na dve podskupiny prináša viaceré negatíva. Navrhujeme zvážiť zjednotenie týchto podskupín.**

³ Podľa aktuálnej slovenskej právnej úpravy sú doživotne odsúdení väzni rozdelení do dvoch skupín – D1 a D2. Toto delenie vychádza z miery rizika, ktoré odsúdení predstavujú, a z potrieb bezpečnosti a dohľadu v rámci výkonu trestu. Do skupiny D1 sú zaradzovaní doživotne odsúdení, u ktorých je vyhodnotené vyššie bezpečnostné riziko. Naopak do skupiny D2 sú zaradení doživotne odsúdení, ktorí predstavujú nižšie riziko.

Napriek všetkým zmenám, izolácia odsúdených na doživotie ostáva základným princípom cez ktorý sa nazerá na celý výkon ich trestu, nakoľko samotný zákon stanovuje, že účelom výkonu doživotného trestu je najmä ochrana spoločnosti pred ďalšou trestnou činnosťou odsúdeného jeho **izoláciou** v ústave, usmerňovanie jeho správania v súlade s dobrými mravmi a stabilizácia psychického a fyzického stavu.⁴ **Vnímame potrebu zamyslenia sa nad tým, ako by mohli byť doživotne odsúdení integrovaní do všeobecnej väzenskej populácie.** Z monitoringu vyplynulo, že z dôvodu dlhodobej izolácie mnohí odsúdení na doživotie už ani nemajú záujem sa asociovať s ďalšími odsúdenými, príp. ani nemajú záujem požiadať o podmienené prepustenie, keďže v takom prípade by skôr či neskôr boli zaradení do bežnej väzenskej populácie, pričom mali obavy, ako by túto situáciu zvládali.

Tím NPM pri monitoringu zistil, že v poslednom období jednotlivé ústavy pristúpili k plošnej inštalácii kamerových systémov do všetkých ciel podskupiny D1. Je nutné konštatovať, že **súčasný systém kamerového monitorovania ciel podskupiny D1 nezodpovedá požiadavkám ochrany práva doživotne odsúdených na súkromie.** Opatrenie plošného zavedenia kamier hodnotíme ako krok dozadu a je nevyhnutné ho zmeniť tak, aby odsúdení boli monitorovaní iba na základe individuálneho rozhodnutia, po dobu určitú a aby zákon jasne upravoval, ako zaobchádzať so získanými dátami z kamier.

Záverom vítame, že Slovenská republika zosúladiła právnú úpravu s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len "ESLP") a zrušila možnosť uloženia trestu odňatia slobody na doživotie bez možnosti požiadať o podmienené prepustenie. Podľa ustanovenia § 67 ods. 2 Trestného zákona účinného od 1. augusta 2019 tak môže byť osoba odsúdená na doživotie podmienené prepustená najskôr po dvadsiatich piatich rokoch výkonu tohto trestu, ak s ohľadom na okolnosti činu, za ktorý bola odsúdená, a povahu jej osobnosti nehrozí jej prepustením opakovanie spáchaného činu alebo obdobného činu.

03 UMIESTŇOVANIE

03.1 PRÁVNY RÁMEC

Trestný zákon určuje, že **súd** umiestni odsúdeného na doživotie do ústavu s maximálnym stupňom stráženia.⁵ Zákon o výkone trestu zároveň ustanovuje, že odsúdený na doživotie nemôže byť preradený do ústavu s nižším stupňom stráženia, aj ak si plní program zaobchádzania.⁶ To znamená, že odsúdení na doživotie **celý svoj**

⁴ § 79 ods. 1 zákona č. 475/2005 Z. z. zákona o výkone trestu v znení neskorších predpisov (ďalej ako "zákon o výkone trestu").

⁵ § 48 ods. 3 zákona č. 300/2005 v znení neskorších predpisov (ďalej len "Trestný zákon").

⁶ § 9 ods. 2 a 79 ods. 4 zákona o výkone trestu.

trest vykonajú v ústave s maximálnym stupňom stráženia bez možnosti túto okolnosť svojim správaním zmeniť.

Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (ďalej len "CPT") v tejto súvislosti dlhodobo vyzýva Slovenskú republiku, aby zmenila systém rozhodovania o zaraďovaní do vonkajšej diferenciacie (t.j. do minimálneho, stredného alebo maximálneho stupňa stráženia) takým spôsobom, aby o nej **nerozhodoval súd, ale primárne ústavy na výkon trestu odňatia slobody**. Dôvodom je, že ústav odsúdených časom pozná lepšie ako súd a vie lepšie zhodnotiť mieru individuálnej nebezpečnosti každého odsúdeného. Z monitoringu NPM vyplynulo, že vedenie ústavov je takémuto systému pozitívne naklonené a vie si predstaviť jeho realizáciu.

Z ďalšej činnosti verejného ochrancu práv je nám známe, že legislatívne návrhy smerujúce k zmene rozhodovania o zaradení odsúdeného do vonkajšej diferenciacie sú v štúdiu prípravy na pôde Zboru väzenskej a justičnej stráže. Vzhľadom na túto skutočnosť považujeme za dôležité, aby Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len "MS SR") a Generálne riaditeľstvo zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej len "GR ZVJS") pripravili potrebné legislatívne návrhy a túto zmenu aj implementovali do praxe.

Považujeme za nevyhnutné, aby plánovaná novelizácia zákona o výkone trestu, upravovala aj túto kľúčovú zmenu. Táto zmena by mohla významne prispieť k riešeniu viacerých problémov, ktorým čelia doživotne odsúdení, a ktorým sa v tejto správe venujeme.

V rámci výkonu trestu odňatia slobody na doživotie sa na odsúdených aplikuje celý rad rôznych obmedzení týkajúci sa najmä ich režimu a aktivít. Ich návštevy sa napr. vykonávajú spravidla bezkontaktným spôsobom, vychádzky sa vykonávajú oddelene od ostatných odsúdených, môžu pracovať iba na cele, môžu sa zúčastňovať iba na niektorých aktivitách organizovaných pre celý ústav, môžu sa stretávať iba s určitým okruhom odsúdených a ich voľnočasové aktivity sú taktiež obmedzené.

Podľa zákona o výkone trestu tieto **obmedzenia možno zmierniť v rámci vnútornej diferenciacie**.⁷ Oddiely doživotných trestov sa preto diferencujú na podskupinu D1 a podskupinu D2, pričom na podskupinu D2 sa aplikuje o niečo miernejší režim. Po nástupe do výkonu trestu sa odsúdený na doživotie najskôr automaticky umiestňuje do diferenciačnej podskupiny D1.⁸ Do podskupiny D2 môže byť odsúdený preradený po vykonaní časti trestu, ak plní program zaobchádzania,

⁷ § 79 ods. 5 zákona o výkone trestu.

⁸ § 78 ods. 2 Vyhlášky Ministerstva spravodlivosti č. 368/2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu (ďalej len "Poriadok výkonu trestu").

dodržiava ústavný poriadok a vykazuje pozitívne zmeny v postoji k trestnej činnosti a v hodnotovej orientácii.⁹

Oceňujeme, že v súvislosti s umiestňovaním odsúdených do podskupiny D2 došlo k zmene právnej úpravy, ktorá je teraz flexibilnejšia, nakoľko už nestanovuje, že odsúdený musí najskôr povinne stráviť 5 rokov v podskupine D1 a až potom môže byť umiestnený do podskupiny D2. O umiestnení do podskupiny D2 rozhoduje riaditeľ ústavu na návrh pedagóga po prerokovaní v komisii.¹⁰ Javí sa, že personál sa túto zmenu snaží aplikovať aj v praxi. Monitorovací tím NPM sa počas návštevy jedného z ústavov napr. stretol s odsúdeným, ktorý bol vo výkone trestu 4 roky a na základe rozhovoru s pedagógom sa uvažovalo o jeho preradení do podskupiny D2.

Odsúdený môže byť preradený naspäť do podskupiny D1, ak prestane spĺňať vyššie uvedené podmienky, t.j. napr. nedodržiava ústavný poriadok a do podskupiny D2 môže byť prípadne opätovne umiestnený až po 12 mesiacoch, ak nebol disciplinárne trestaný.¹¹

Rovnako došlo k zmene právnych predpisov vo vzťahu k zaradeniu doživotných odsúdených medzi bežnú väzenskú populáciu, t. j. do diferenciačnej skupiny A alebo B v ústave s maximálnym stupňom stráženia. Zákonodarca aj v tomto prípade pristúpil k flexibilnejšej alternatíve a odsúdený na doživotie už nemusí najskôr stráviť 15 rokov na oddiele doživotných trestov, ale môže byť zaradený medzi bežnú väzenskú populáciu po vykonaní časti trestu a splnení určitých podmienok ako napr. plnenie programu zaobchádzania, kritický postoj k trestnej činnosti a odporúčanie na základe psychologického vyšetrenia.¹²

03.2 UMIESTŇOVANIE V ČASE MONITOROVACEJ NÁVŠTEVY

V čase monitoringu NPM bolo z odsúdených na doživotie nachádzajúcich sa v ÚVTOS Ilava 12 umiestnených v podskupine D1, 5 boli umiestnení v podskupine D2 a 3 boli zaradení medzi bežnú väzenskú populáciu do diferenciačnej skupiny B. V ÚVTOS Leopoldov bolo 15 odsúdených na doživotie zaradených do podskupiny D1, 17 odsúdených sa nachádzalo v podskupine D2 a 3 odsúdení boli tiež zaradení medzi bežnú väzenskú populáciu do diferenciačnej skupiny B.¹³

⁹ § 78 ods. 3 a ods. 6 Poriadku výkonu trestu.

¹⁰ § 78 ods. 7 Poriadku výkonu trestu.

¹¹ § 78 ods. 4 Poriadku výkonu trestu.

¹² § 20 ods. 2 a 21 ods. 2 zákona o výkone trestu.

¹³ ÚVTOS Ilava delegácia CPT nenavštívila. Možno teda konštatovať, že v súvislosti s umiestňovaním do zmierneného režimu D2 došlo k posunu najmä v ÚVTOS Leopoldov, keďže počet odsúdených umiestnených v režime D1 klesol oproti roku 2018 zo 66% na 43%. K pozitívnemu vývoju od roku 2018 došlo tiež v oblasti umiestňovania odsúdených do bežnej väzenskej populácie, keďže v roku 2018 tam nebol umiestnený žiaden odsúdený na doživotie, zatiaľ čo v čase monitoringu NPM boli do bežnej väzenskej populácie zaradení celkovo 6 odsúdení na doživotie. Pre porovnanie, počas návštevy CPT v roku 2018 bolo v ÚVTOS

V ÚVTOS Banská Bystrica boli všetci 3 odsúdení na doživotie umiestnení v podskupine D1, pričom podľa našej informácie ústav podskupinu D2 ani nemá zriadenú. Sme si vedomí, že táto skutočnosť môže byť podmienená veľkosťou samotného oddielu doživotných trestov v ÚVTOS Banská Bystrica, ktorý je zo všetkých ústavov najmenší a má celkovú kapacitu 5 odsúdených. Napriek tomu túto situáciu nepovažujeme za ideálnu a to najmä vzhľadom na reštriktívny režim a celkovú izoláciu aplikujúcu sa na podskupinu D1 ako aj na stúpajúci počet odsúdených na doživotie.

Odporúčania:

MS SR a GR ZVJS:

- Pripraviť a implementovať legislatívne návrhy upravujúce prenos rozhodovania o zaradovaní odsúdeného v rámci vonkajšej diferenciácie zo súdov na jednotlivé ústavy. **(bezodkladne)**

04 PODMIENKY VÝKONU DOŽIVOTNÝCH TRESTOV

04.1 MATERIÁLNE PODMIENKY

Vzhľadom na skutočnosť, že väzni vykonávajúci trest odňatia slobody na doživotie majú v dôsledku odsudzujúceho rozsudku stráviť v priestoroch väznice zvyšok svojho života (minimálne 25 rokov a viac), materiálne podmienky majú značný vplyv na to, ako budú obmedzenie na slobode prežívať. Hoci v prípade doživotia ide o najprísnejší trest, ani takýto **odsúdení nestrácajú svoje základné práva** (okrem osobnej slobody) a pri zabezpečovaní podmienok, v ktorých sa doživotný trest vykonáva, treba mať na zreteli aj **zachovanie dôstojnosti človeka**.

Európske väzenské pravidlá štátom určujú povinnosť venovať osobitnú pozornosť pri zabezpečovaní vhodných podmienok a režimu pre dlhodobu a doživotne odsúdených väzňov.¹⁴ Materiálne podmienky do značnej miery ovplyvňujú možnosti aktivít a prísnosť režimu, s ktorých vytváraním sú neodlučiteľne spojené.

Leopoldov v podskupine D1 zaradených 20 z 30 odsúdených na doživotie a v ÚVTOS Banská Bystrica sa všetci 4 odsúdení na doživotie nachádzali v podskupine D1. Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT). Správa o návšteve Slovenska uskutočnenej CPT v dňoch od 19 do 28. marca 2018, ods. 45 a 52. Dostupné: <https://hudoc.cpt.coe.int/eng#%7B%22sort%22:%5B%22cptdocumentdate%20descending.cptdocumentid%20ascending.cptsectionnumber%20ascending%22%22%22cptpersons%22:%5B%22pri%22%22%22cptstate%22:%5B%22SVK%22%22%22cptsectionid%22:%5B%22p-svk-20180319-en-17%22%22%7D>.

¹⁴ Pravidlo 103.8. Európskych väzenských pravidiel.

Podľa slovenskej právnej úpravy sa odsúdenému (aplikuje sa aj na doživotných väzňov) poskytne ubytovanie v cele alebo izbe. Ubytovacia plocha v cele alebo izbe pre odsúdeného je najmenej 3,5 m². Ak sa nadmerne zvýši počet odsúdených v ústave, možno ubytovaciu plochu na nevyhnutne potrebný čas znížiť. Pre každého odsúdeného je v cele alebo izbe lôžko s matracom, podhlavníkom, prikrývkou, lôžkovou bielizňou a stolička. V cele alebo izbe musí byť stolík, rozhlas, elektrické osvetlenie a na uloženie osobných vecí, odevu a bielizne sa každému odsúdenému poskytne uzamykateľná skrinka.¹⁵

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že materiálne podmienky na oddieloch výkonu doživotných trestov boli vo všetkých navštívených ústavoch (až na niektoré odlišnosti) **primerané**. Cely boli celkovo v dobrom stave, veľkosťou spĺňali zákonné požiadavky, primerane vybavené s dostatočným prístupom k čerstvému vzduchu a prirodzenému svetlu.

Oddiel doživotných trestov bol vo všetkých navštívených ústavoch priestorovo oddelený od ostatných oddielov. Monitorovací tím NPM sa stretol so štandardom vybavenia cel, ktorý vo všetkých ústavoch pozostával minimálne z lôžka, stoličky, stolíka, uzamykateľnej skrinky, ktoré sú pripevnené k podlahe alebo ku stene.

Na každej cele sú umiestnené bezpečnostné dvere, signalizačné zariadenie a rozhlas. Odsúdeným je poskytovaná strava trikrát denne, majú právo na nepretržitý osemhodinový spánok na lôžku, dennú vychádzku v určenom priestore ústavu oddelenom od ostatných odsúdených v trvaní najmenej jednej hodiny (v závislosti od dĺžky kalendárneho mesiaca tak odsúdený trávi čas na vychádzke v rozsahu cca. 30 hodín za mesiac) a návštevy blízkych osôb v návštevných miestnostiach.

Z viacerých výpovedí doživotne odsúdených väzňov zhodne zaznievalo, že materiálne podmienky na oddieloch výkonu doživotných trestov sú v porovnaní s ostatnými oddielmi v rámci vnútornej diferenciácie priaznivejšie. Táto skutočnosť pôsobí pozitívne, avšak treba mať na zreteli aj to, že **výhodnejšie materiálne podmienky nemožno za každých okolností stavať nad ostatné aspekty zachovania ľudskej dôstojnosti, akými sú riadna socializácia a ponuka aktivít či spôsobov trávenia voľného času, ktoré sa žiaľ vo väčšine prípadov prejavili ako nedostatočné.**

a) ÚVTOS Banská Bystrica

DOBRÁ PRAX: Ústav odsúdeným vytvára dobré podmienky pre športovú aktivitu.

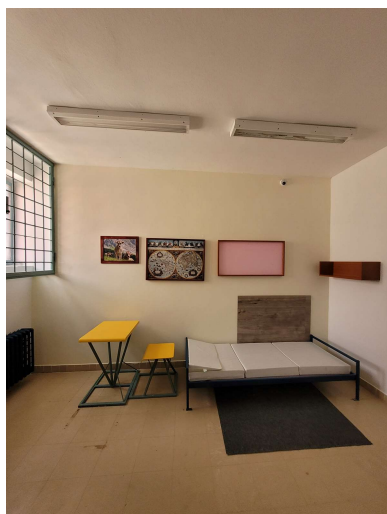
¹⁵ § 18 ods. 1 až 3 zákona o výkone trestu.

ZISTENIA: Kultúrna miestnosť je oproti celám len mierne lepšie vybavená, chýba miesto na oddych a vybavenie na trávenie času v miestnosti.

Vychádzky sú realizované len v stiesnených vychádzkových dvorcoch, doživotne odsúdení nemajú horizontálny výhľad na okolie ani zo svojich okien.

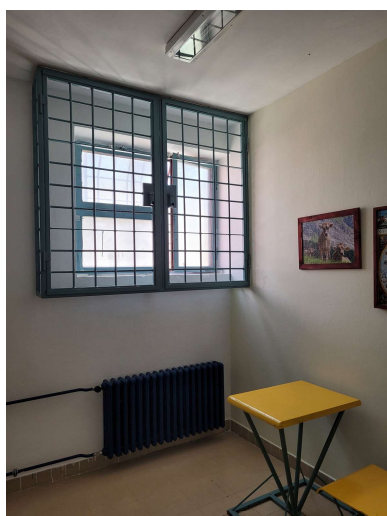
Odsúdeným v lete nie je poskytované vhodné oblečenie, dostávajú vrchnú časť odevu len s dlhým rukávom.

i. Cely

Na oddiele boli k dispozícii **samostatné cely** a tiež cely, ktoré boli od seba z vnútra oddelené dverami s mrežou, v prípade ich otvorenia vytvárajúce možnosť ubytovania odsúdeného na kvázi dvojlôžkovej izbe (so samostatnými kúpeľňami). Do ciele je možné nazerať prostredníctvom elektrických priezorov, ktoré slúžia na nazeranie do ciele bez nutnosti otvorenia cely resp. priezoru na dverách. Vybavenie ciele týmto prvkom hodnotíme pozitívne, nakoľko sa ním predchádza budeniu v nočných hodinách pri pravidelných kontrolách ciele.

Cely pôsobili naozaj priestranne a boli po rekonštrukcii. Odsúdení, ktorí sa práve vo výkone trestu nachádzali, boli ubytovaní každý samostatne, pričom každá cela má svoje vlastné umývadlo, WC a sprchu, ktoré boli taktiež plne zrekonštruované a čisté, od zvyšku cely riadne oddelené. Ako pozitívne hodnotíme, že odsúdení sa môžu sprchovať každý deň. Teplá voda bola podľa rozhovorov s odsúdenými najprv po rekonštrukcii správne dostupná počas celého dňa, neskôr prísun teplej vody ústav upravil na jednu hodinu ráno a dve hodiny večer.

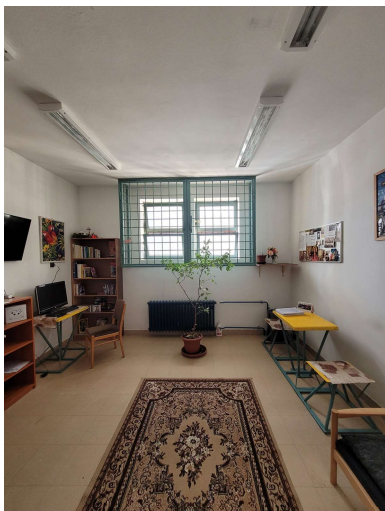
Cely sú riadne vybavené posteľou, skriňou, stolom a dvoma stoličkami bez operadiel, policou na uloženie vecí, tiesňovým hlásičom, vlastným telefónom a televíziou. Z ústavného poriadku vyplýva, že odsúdeným umiestneným vo výstupnom oddiele a oddiele doživotných trestov sa estetická úprava ubytovacích priestorov (napríklad fotografiami, kvetmi a obrazmi) umožňuje po individuálnom posúdení pedagógom.¹⁶ Monitorovací tím počas návštevy zaznamenal, že väzňom umiestneným na celách bolo umožnené mať nástenku a steny ozdobovať fotografiami a inými obrázkami.

V navštívených celách bol vďaka väčšiemu oknu dostatočný prísun čerstvého vzduchu a teplota bola v čase návštevy primeraná. **Ako negatívum možno hodnotiť, že osvetlenie z okien bolo tlmené plexisklom, na čo sa aj viacerí väzni sťažovali.** V lete je kvôli tomuto

¹⁶ § 3 ods. 2 ústavného poriadku ÚVTOS Banská Bystrica.

plexisklu na celách sťažené vetranie a cela sa prehrieva. Taktiež kvôli plexisklu nemožno vidieť von, čo môže z dlhodobého hľadiska pôsobiť stiesňujúco.

ii. Priestory na aktivity mimo cely

Odsúdení majú na oddiele k dispozícii **kultúrnu miestnosť, ktorá oproti celám celkovo pôsobí dosť stroho**. V kultúrnej miestnosti sú dve stoličky bez operadiel, totožné so stoličkami na celách, a je navyše vybavená len dvoma mäkkšími kreslami s tvrdými operadlami na ruky a jednou stoličkou, ktorá slúži ako sedadlo pri počítači. Popri stenách kultúrnej miestnosti sú otvorené skrinky s policami, na ktorých boli knihy a cédečka, niektoré police, či dokonca celé skrinky boli úplne prázdne. Na stene vedľa počítača visí väčšia televízna obrazovka a steny zdobili aj viaceré obrázky a nástenka. V rohu kultúrnej miestnosti bolo akvárium, ktoré bolo v čase návštevy prázdne, pretože väzeň, ktorý sa o rybičky staral, bol premiestnený do iného ústavu. Vzhľadom na skutočnosť, že kultúrna miestnosť je oproti celám len o niečo väčšia, domnievame sa, že ak by bola vybavená pestrejším nábytkom (napr. mäkká pohovka, konferenčný stolík), vzbudzovala by dojem väčšieho pohodlia a domácejšieho atmosféru.

Z rozhovorov s odsúdenými vyplývalo, že od ústavu majú k dispozícii CD prehrávače, tzv. "discman" a slúchadlá. Problémom však je, že si nemôžu prehrávať vlastnú hudbu, akú by chceli, pretože nie je na CD dostupná. V porovnaní s ústavom v Ilave nemôžu používať MP3 prehrávače, kde je získanie ľubovľnej hudby jednoduchšie a prístupnejšie. Starší odsúdení by tiež privítali, ak by si mohli hudbu púšťať cez reproduktor a nie cez slúchadlá, nakoľko pre ich sluch to už nie je priaznivé.

Odsúdení môžu navštevovať **posilňovňu**, ktorá je prístupná aj pre ostatných odsúdených na iných oddieloch v rámci vnútornej diferenciacie ústavu (avšak bez ich prítomnosti). Posilňovňa je vybavená viacerými strojmi na cvičenie (stacionárny bicykel a pod.) a boxovacím vakom. Pri rozhovoroch väzni zhodne uvádzali, že vybavenie posilňovne sa výrazne zlepšilo po roku 2021 a po príchode nového riaditeľa do ústavu. Radi uvádzame, že viacerí väzni boli zhodného názoru, že ústav im vytvára dobré podmienky pre športovú aktivitu.

iii. Vychádzkové dvorce

Na **vychádzky** využívajú doživotne odsúdení vychádzkové dvorce, ktoré sa v ústave nachádzajú na streche obkolesenej vysokými betónovými stenami, ktoré bránia v horizontálnom/vonkajšom výhľade. V nadväznosti na návštevu Výboru CPT v ústave v roku 2018, pri ktorej sa zamerl na podmienky výkonu doživotných trestov, výbor CPT ústavu odporučil väzňom odsúdeným na doživotie umožniť návštevu

vonkajšieho dvora s horizontálnym výhľadom na okolie.¹⁷ Monitorovací tím pri návšteve zistil, že toto odporúčanie nebolo premietnuté do praxe. Vychádzkový dvorec z hora uzatvára mreža, cez ktorú je výhľad na oblohu. Vychádzkový dvorec je vybavený nástrojmi na cvičenie, lavičkou na sedenie a steny niektorých dvorcov boli ozdobené pestrými maľbami.

V ústave sa na vonkajšom vychádzkovom dvore nachádza novovybudované športové ihrisko s nástrojmi na cvičenie, ktoré však nebolo v čase návštevy väzňom ešte prístupované.

iv. Odev

Pri monitorovaní tzv. **výstrojných súčastí (odevu)** doživotne odsúdených monitorovací tím zistil, že väzni vykonávajúci doživotný trest majú od ústavu k dispozícii rovnaké oblečenie ako ostatní odsúdení. **Za najzávažnejší problém, týkajúci sa celej väzenskej populácie, vrátane doživotne odsúdených, považujeme zistenie, že v letných mesiacoch nedostávajú tričká s krátkym rukávom.** V zmysle medzinárodných štandardov sa má každému väzňovi, ktorému nie je dovolené nosiť vlastné oblečenie, **poskytnúť odev vhodný pre klimatické podmienky** a dostatočný na udržanie jeho zdravia.¹⁸ Ďalej z ústavného poriadku vyplýva, že odsúdenému (mužovi) sa poskytuje košeľa alebo tričko.¹⁹ Z výpovedí, monitoringu a aj fotografií v ústavnom poriadku pri znázornení vzoru používania ústavného odevu odsúdeným v lete vyplýva, že letný odev odsúdeného predstavujú dlhé nohavice a košeľa s dlhým rukávom. Konštatujeme, že v lete vo vysokých teplotách môže tento stav spôsobovať značne neúnosné podmienky výkonu trestu. Odsúdení uvádzali, že by v letných mesiacoch uvítali tričká s krátkym rukávom a krátke nohavice. Pri vychádzkach by tiež uvítali pokrývku hlavy (šiltovku).

iv. Strava

Čo sa týka kvality a kvantity **stravy**, nezaznamenali sme veľa sťažností. Odsúdení boli poväčšine so stravou spokojní, uvádzali, že sa za posledné roky o mnoho zlepšila a zväčšila pestrosť ponúkanej stravy. Aktuálne dostávajú stravu obohatenú aj o čerstvé ovocie a zeleninu (red'kovky, cibulky a pod.). Jeden z odsúdených uviedol, že v minulosti pre jednotvárnosť stravy držal v ústave dvakrát hladovku, tiež bol toho názoru, že stravy nie je dostatok. Kladne hodnotíme, že väzni majú k dispozícii na chodbe oddielu doživotných trestov chladničku, kde si môžu uskladniť potraviny. Tento doplnok odsúdení hodnotili

¹⁷ Európsky výbor na zabránenie mučenia a neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT). Správa o návšteve Slovenska uskutočnenej CPT v dňoch od 19 do 28. marca 2018 ohľadom situácie doživotne odsúdených väzňov vo väzniciach Leopoldov a Banská Bystrica.

¹⁸ Pravidlo 19 ods. 1 Štandardné minimálne pravidlá Organizácie Spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami (Pravidlá Nelsona Mandelu).

¹⁹ § 13 ods. 1 písm. f) ústavného poriadku.

veľmi pozitívne. K dispozícii majú odsúdení na zapožičanie od ústavu aj platničku na varenie. **Z praxe iných ústavov však musíme záporne zhodnotiť, že odsúdení na oddiele doživotných trestov nemajú k dispozícii kuchynku**, kde by si mohli pripravovať vlastnú stravu. Z hľadiska povahy ich trestu a jeho dĺžky možno toto zistenie považovať za naozaj negatívne.

b) ÚVTOS Ilava

DOBRA PRAX: Ústav vybudoval nový priestorový vychádzkový dvorec, ktorý na športovú vychádzku môžu využívať aj všetci doživotní väzni.

ZISTENIA: Cely pôsobia stiesnene a nie je v nich dost' priestoru na akúkoľvek pohybovú aktivitu, v lete sa prehrievajú.

Kamery na celách snímajú aj miesta, kde je vykonávaná osobná hygiena.

Kompenzačná miestnosť má veľmi tvrdé steny, v prípade ak by mal odsúdený nejaký akútny záchvat, mohol by si v dôsledku nárazu do stien vážne ublížiť.

i. Cely

Z hľadiska veľkosti boli cely v ÚVTOS Ilava zo všetkých najmenšie. Cely pôsobila stiesňujúco a ponúkala len veľmi málo priestoru na pohyb. Z dôvodu menších priestorov problém predstavoval aj nedostatok úložného priestoru, či priestoru napr. na sušenie bielizne, ktorú odsúdení na niektorých celách sušili na motúze nad posteľou prichyteným o okennú mrežu. **Nakoľko cely predstavujú aj priestor, kde odsúdení vykonávajú činnosť pri zaradení do práce, je nutné konštatovať, že veľkosť cely sa pre činnosti, pri ktorých musí odsúdený narábať s ďalšími predmetmi na cele (okrem vlastných) javí z dlhodobého hľadiska ako nepostačujúca.**

Priestor bol štandardne vybavený lôžkom, ktoré zaberá väčšinu voľného priestoru, stolíkom, stoličkami bez operadla (so zdravotných dôvodov je možné dostať s operadlom), skrinkou a lavicami na uloženie vecí. Z hľadiska ďalšieho štandardného vybavenia je na cele umiestnený telefón, tiesňový hlásič a televízor. Odsúdení by privítali, ak by mohli počúvať rádio, ktoré bolo podľa ich názoru v iných ústavoch dostupné.

Na celách majú odsúdení k dispozícii vlastné umývadlo a WC (od zvyšku cely riadne oddelené), nemajú však k dispozícii vlastné sprchy. Tie musia používať spoločné. Podľa výpovedí sa odsúdení zaradení do skupiny D2 môžu sprchovať každý deň, odsúdení v D1 len dvakrát

do týždňa, s čím neboli spokojní. Teplá voda je k dispozícii na celách jednu hodinu ráno a jednu hodinu večer.

Viacero odsúdených sa sťažovalo na to, že v lete je im veľmi teplo. Niektorí odsúdení mali na oknách umiestnené provízorne tienidlá, čo naznačuje, že vysoké teploty, najmä v letných mesiacoch, predstavujú problém. Odsúdení tiež uvádzali, že mali problém s povolením ventilátora na celách.

V mnohých celách boli umiestnené kamery. Táto skutočnosť predstavovala problém pre niektorých odsúdených a uvádzali, že nakoľko nemajú stále k dispozícii sprchu, niekedy sa umývajú len pomocou umývadla. Vedomosť, že ich pri tom sníma kamera, je pre nich veľmi nepríjemná. Niektorí odsúdení uviedli, že ústav požiadali o záves pred umývadlo, ktorý im doposiaľ nebol poskytnutý.

Ako negatívne zistenie uvádzame, že napriek prítomnosti priezoru, odsúdení uvádzali, že **počas nočných kontrol príslušníci zapínajú pri pravidelných nočných kontrolách umelé osvetlenie** na celách, ktoré odsúdených v noci budí.

V zmysle ústavného poriadku na estetickú úpravu cely na miestach určených pedagógom môže odsúdený uložiť fotografie, vlastné knihy či kvety v kvetináči (ak je súčasťou vybavenia cely alebo je poskytnutý ústavom) a iné drobné veci osobnej potreby (napríklad ruženec alebo iné náboženské predmety, okuliare).²⁰ Odsúdení mali na celách aj vtáčiky (andulky) a rybičky v akváriách.

ii. Priestory na aktivity mimo cely

Pri trávení času v **kultúrnej miestnosti** majú doživotní väzni k dispozícii spoločenské hry (šach, stolový futbal), tablety a knihy. Raz týždenne dostávajú odsúdení na počúvanie hudby aj MP3 prehrávač. K dispozícii je počítač, na ktorom môžu študovať právne predpisy. Podľa viacerých názorov odsúdených však nemajú k dispozícii všetku judikatúru či aktuálnu právnu úpravu, a nevedia si z právnych predpisov robiť kópie, tiež podľa ich názoru nie sú sprístupnené všetky stránky, ktoré by mali byť (napr. web stránka verejného ochrancu práv). V rámci trávenia voľného času majú zo stránky materiálnych podmienok dosúdení k dispozícii aj záhradku, o ktorú sa spoločne starajú. **Skúsenosť s pestovaním, ktorú nadobudli, hodnotili odsúdení veľmi kladne** a uvádzali, že rastliny pestujú aj na celách.

V suteréne sa v ústave nachádza **posilňovňa**, ktorú bez prítomnosti ostatných odsúdených môžu používať aj doživotní odsúdení. **Celkovo pôsobí veľmi pochmúrne a vo vzduchu je cítiť aj zápach pivničných priestorov.** Stroje pôsobili dosť opotrebované, v nie

²⁰ § 4 ods. 4 ústavného poriadku ÚVTOS Ilava.

najlepšom technickom stave. Na nedostatočné či opotrebované vybavenie sa sťažovali aj odsúdení.

iii. Vychádzkové dvorce

V rámci **vychádzok** monitorovací tím zistil, že ústav vybudoval nový vychádzkový dvorec, ktorý na športovú vychádzku môžu využívať aj doživotní väzni. Dvorec je veľký a priestranný, nachádzajú sa na ňom aj stroje na cvičenie. Túto skutočnosť hodnotíme veľmi pozitívne, nakoľko odsúdení môžu v tomto otvorenom priestore skutočne realizovať vychádzku na čerstvom vzduchu bez pocitu stiesnenosti medzi stenami. Možnosť realizovať vychádzku na väčšom otvorenom športovisku považujeme za obzvlášť dôležitú, keďže klasické vychádzkové dvorce sú len veľmi malé, obkolesené vysokými múrmi s jediným vertikálnym výhľadom na oblohu. Nástroje na cvičenie, ktoré sa na nich nachádzajú, pôsobia, až na výnimku zopár nových strojov, veľmi staro a opotrebovane.

iv. Strava

Pri otázkach smerujúcich na poskytovanú **stravu** doživotne odsúdení uvádzali, že je príliš jednotvárna. Na spiestenie stravy majú väzni v ústave k dispozícii bufet, v ktorom je údajne dobrá ponuka, no ceny tovaru sú príliš drahé. Na prípravu stravy majú odsúdení zaradení do skupiny D2 možnosť využívať kuchynku, väzni v podskupine D1 túto možnosť nemajú, na čo sa sťažovali. Kuchynka je pomerne jednoduchá, umiestnená na konci chodby. Tvoria ju dve skrinky a varná doska s rúrou na pečenie.

v. Kompenzačná miestnosť

Monitorovací tím počas monitoringu navštívil aj **kompenzačnú miestnosť**, ktorá sa v ústave nachádza. V zmysle právnej úpravy je kompenzačná miestnosť špeciálne upravená tak, aby si odsúdený nemohol spôsobiť ujmu na zdraví. Kompenzačná miestnosť neslúži na ubytovanie odsúdeného a odsúdený sa do nej umiestňuje na dobu do skončenia príznakov jeho nekontrolovateľného správania, ktorým by mohol ohroziť svoj život, zdravie alebo život a zdravie inej osoby.²¹ Kompenzačná miestnosť bola celá natretá na zeleno a monitorovací tím mohol vyskúšať, že steny boli veľmi tvrdé, v prípade ak by mal odsúdený nejaký akútny záchvat, mohol by si v dôsledku nárazu do stien vážne ublížiť. Tento stav je potrebné napraviť.

Z hľadiska zlepšovania materiálnych podmienok riaditeľ ústavu uviedol, že naň **chýbajú financie** a vníma zlý stav starej budovy, v ktorej sa ústav nachádza. V jeho záujme je vybudovať jedáleň a vylepšiť podmienky priestorov určených pre zamestnancov ústavu.

²¹ § 18 ods. 6 zákona o výkone trestu.

c) ÚVTOS Leopoldov

DOBRÁ PRAX: Kultúrna miestnosť bola zo všetkých troch ústavov vybavená najlepšie, vďaka vhodnému výberu nábytku vytvárala dojem obývacej miestnosti. K dispozícii pre doživotne odsúdených je aj terapeutická miestnosť.

V ústave je pre doživotne odsúdených k dispozícii samostatná kuchynka.

ZISTENIE: Odsúdení zo skupiny D1 nemôžu používať vonkajšie ihrisko, vychádzky realizujú iba na malých vychádzkových dvorcoch.

i. Cely

V ústave sa **cely** po materiálnej stránke javili byť v poriadku a spĺňali vyššie uvedené požiadavky štandardného vybavenia cely. V porovnaní s celami v ÚVTOS Ilava, boli priestrannejšie a ubytovanie celkovo pôsobilo lepším dojmom.

Odsúdení boli rôzne (zväčša v závislosti od zaradenia do podskupiny D1 alebo D2) ubytovaní v samostatných celách alebo v dvojmiestnych "bunkách", pričom jednu bunku tvoria dve cely. Každá cely má svoje vlastné príslušenstvo, vrátane sprchy a toalety, ktoré sú od zvyšku cely riadne oddelené. V navštívených celách monitorovací tím nezaznamenal problémy s prúdením vzduchu, nedostatočným osvetlením alebo prílišným teplom či zimou.

Na celách mali odsúdení aj vlastné estetické dekorácie na stenách, kvety a niektorí chovali v kliečkach andulky. V televízii je podľa niektorých k dispozícii na sledovanie len 6 staníc, niektorí väzni by privítali aj stanice v cudzom jazyku (napr. maďarskom).

Na celách boli tiesňové hlásiče (niektoré monitorovací tím aj odskúšal), vlastné telefóny a na mnohých navštívených izbách boli rovnako ako v ostatných ústavoch nainštalované kamery.

ii. Priestory na aktivity mimo cely

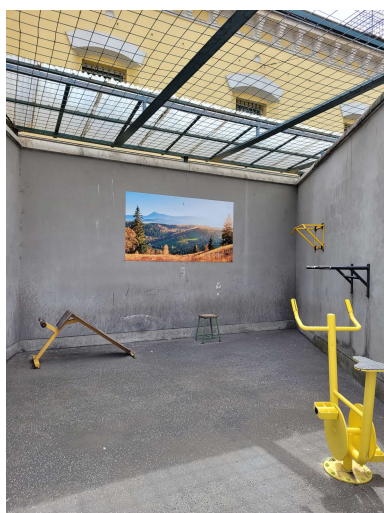
V ústave je doživotne odsúdeným k dispozícii **kultúrna a relaxačná miestnosť**. Musíme konštatovať, že **kultúrna miestnosť bola zo všetkých troch navštívených ústavov vybavená a zariadená najpestrejšie**. Vďaka použitému nábytku vytvárala dojem obývacej miestnosti. V jej centre sa nachádzal gauč a televízia, na ktorej bolo možné hrať Xbox. V miestnosti boli aj dva počítače, rôzne spoločenské hry, knihy, stôl a stoličky. Celkovo pôsobila útulne a bolo tam naozaj

čisto. Ako negatívum väzni hodnotili skutočnosť, že priestor je neustále pod kamerou, čo pobyť v miestnosti značne znepríjemňuje.

Súčasťou kultúrnej miestnosti je aj terapeutická miestnosť tzv. „snoezelen“, ktorá je zariadená rôznymi farebnými svetielkami a inými predmetmi na stimuláciu napr. jemnej motoriky alebo na uvoľnenie, dá v nej pustiť aj relaxačná hudba. Podľa informácií od pedagóga, miestnosť ešte nebola v čase návštevy kompletne vybavená, budú ju dopĺňať napr. o stropné svetlá.

Výbava **posilňovne**, ktorú môžu doživotne odsúdení používať, sa javila ako dostatočná, miestnosť posilňovne bola pomerne priestranná, dobre osvetlená a pôsobila čisto.

iii. Vychádzkové dvorce

Pozitívnym zistením monitorovacieho tímu bolo, že doživotní väzni zaradení do D2 môžu chodiť na vychádzku aj na vonkajšie ihrisko. Vonkajšie ihrisko je pomerne veľké a poskytuje aj horizontálny výhľad. Nachádzajú sa na ňom posilňovacie stroje, stolný tenis a rozľahlé futbalové trávnaté ihrisko. **Naopak odsúdení z D1 môžu stále chodiť na vychádzky iba do vychádzkových dvorcov.** Vychádzkové dvorce sú obdobné ostatným ústavom a podľa vedúceho výkonu trestu by mali prejsť úplnou rekonštrukciou, čo vítame. Momentálne sú totiž len stroho zariadené, nachádzajú sa tam jednoduché stroje na posilňovanie, malé drevené stoličky a dekorácia na múre. Z vrchu sú vychádzkové dvorce klasicky zamrežované a neposkytujú horizontálny výhľad. Nemožnosť navštevovať vonkajšie ihrisko odsúdenými z podskupiny D2 už v minulosti kritizoval aj Výbor CPT. V správe adresovanej Slovenku v roku 2018 Výbor CPT prízvukoval potrebu pravidelného sprístupňovania väčšieho vonkajšieho vychádzkového dvora, ktorý využívajú väzni zaradení do skupiny D2, všetkým odsúdeným na doživotie.²²

iv. Strava

K poskytovanej **strave nemali odsúdení žiadne väčšie výhrady.** Od niekoľkých zaznelo, že im stravovanie pripadá jednotvárne, veľmi často sa podľa nich vyskytuje v jedálnom lístku mäso. Z tohto dôvodu si niektorí väzni požiadali o vegetariánsku stravu, ktorá je bohatšia na zeleninu. Stravovanie si odsúdení môžu spestriť nákupmi v bufete, ktorý podľa vyjadrení väzňov ponúka dobrý tovar, je však príliš drahý. Vlastnú stravu si doživotne odsúdení môžu pripravovať aj v kuchynke. Tá sa nachádza v osobitnej miestnosti a je pomerne priestranná. Je vybavená linkou, umývadlom a varnou doskou, na chodbe pred

²² Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT). Správa o návšteve Slovenska uskutočnenej CPT v dňoch od 19 do 28. marca 2018 ohľadom situácie doživotne odsúdených väzňov vo väzniciach Leopoldov a Banská Bystrica.

kuchynkou je k dispozícii aj chladnička, kde si odsúdení môžu nechávať jedlo.

Z hľadiska materiálnych podmienok sa javila ako problematická situácia týkajúca sa doživotne odsúdených väzňov, ktorí sa pre svoj vek alebo zdravotný stav už nedokážu sami bez pomoci druhých odsúdených pohybovať a z tohto dôvodu sa nemôžu zúčastňovať ani vychádzok a iných aktivít. **Bezbariérovosť v ústave nie je zabezpečená, na zlepšenie situácie ústav plánuje výstavbu výtahu na oddiele doživotne odsúdených.**

Odporúčania:

ÚVTOS Banská Bystrica

- Z okien na celách odstrániť plexisklo, ktoré bráni výhľadu a v letných mesiacoch spôsobuje prehrievanie ciel. **(do 6 mesiacov)**
- Kultúrnu miestnosť vybaviť pohodlnejším sedením a miestom na relaxáciu, vybaviť knihami a prostriedkami na pestrejšie aktivity. **(do 6 mesiacov)**
- Povolíť používanie MP3 prehrávačov, s možnosťou širšieho výberu hudby na počúvanie. **(do 6 mesiacov)**
- Sprístupniť nové vonkajšie work-outové ihrisko aj doživotne odsúdeným. **(do 3 mesiacov)**
- Odsúdeným v lete poskytovať vhodnejšie oblečenie, vrátane tričiek s krátkym rukávom a krátkych nohavíc. **(do 6 mesiacov)**

ÚVTOS Ilava

- Zvážiť v rámci priestorov ústavu premiestnenie doživotne odsúdených na väčšie cely. **(priebežne)**
- Umožniť odsúdeným v letných mesiacoch používanie ventilátorov. **(bezodkladne)**
- Zabezpečiť súkromie od kamerového dozoru priestorov na celách, kde sa vykonáva osobná hygiena, napr. zabezpečením závesov. **(do 3 mesiacov)**
- Vybaviť kompenzačnú miestnosť v ústave väčšími stenami. **(do 1 roka)**
- Aktualizovať právnu úpravu, sprístupniť judikatúru a webové stránky, ktoré by mali mať odsúdení k dispozícii. **(do 3 mesiacov)**
- Vybaviť vychádzkové dvorce a posilňovňu lepším športovým vybavením. **(do 1 roka)**

ÚVTOS Leopoldov

- Umožniť odsúdeným v zaradeným do podskupiny D1 prístup na vonkajšie ihrisko. **(do 3 mesiacov)**

04.2 REŽIM A AKTIVITY

ZISTENIE: V porovnaní s podskupinou D1 môžu odsúdení zaradení do podskupiny D2 častejšie navštevovať posilňovňu, kultúrnu miestnosť a majú častejšie športové vychádzky.

Podľa platnej právnej úpravy je odsúdený na oddiele doživotných trestov umiestnený oddelene od ostatných odsúdených, nezaraďuje sa do aktivít organizovaných pre celý ústav, ak je zaradený do práce, prácu vykonáva v cele, kde je ubytovaný. Odsúdenému možno na návrh pedagóga so súhlasom riaditeľa povoliť vzájomný kontakt v rámci diferenciacnej podskupiny „D1“.²³

V podskupine D2 panuje zmiernený režim, spočívajúci najmä v povolení pohybu vo vymedzenom priestore mimo cely, umožnením kontaktu s ostatnými odsúdenými v diferenciacnej podskupine „D2“, organizovaním skupinových aktivít, povolením účasti na vybraných aktivitách organizovaných pre celý ústav.²⁴

Režim v jednotlivých ústavoch je stanovený v ústavnom poriadku príslušného ústavu. Zároveň je režim rozdelený podľa jednotlivých stupňov stráženia a aj podľa zaradenia/nezaradenia do práce, ako aj na dni počas týždňa a dni pracovného pokoja.

Čo sa týka aktivít, zákon ďalej uvádza, že odsúdený na oddiele doživotného trestu sa môže zúčastňovať iba aktivít, ktoré mu určí pedagóg, psychológ alebo psychiater. Odsúdený sa nepodieľa na určení programu zaobchádzania, pričom možno zovšeobecniť, že pri zaobchádzaní sa kladie dôraz najmä na stabilizáciu psychického stavu a potláčanie negatívnych prejavov v správaní.

Doživotné odsúdenie môže mať na väzňov celý rad nepriaznivých účinkov. Jednak títo väzni môžu trpieť množstvom psychologických problémov, zhoršením sociálnych schopností a prehlbujúcim odtrhnutím od spoločnosti. Podľa názoru CPT by sa režimy určené pre doživotných väzňov mali snažiť pozitívnym a aktívnym spôsobom vykompenzovať tieto účinky, a to najmä zmysluplnými aktivitami mimo cely.²⁵ Je to práve možnosť socializácie, ktorá môže mať priaznivé účinky na stav odsúdených.

Z monitoringu NPM vyplynulo, že odsúdení na doživotie môžu čas tráviť pozeraním televízie, ktorú majú k dispozícii na izbe, tiež môžu počúvať rádio alebo využívať služby ústavnej knižnice (čo viacerí využívajú najmä na štúdium právnych predpisov). Niektorým odsúdeným ústavu v rámci terapie povolili chovanie napr. akváriových

²³ § 78 ods. 5 Poriadku výkonu trestu.

²⁴ § 78 ods. 6 Poriadku výkonu trestu.

²⁵ Ibid, ods. 46.

rybičiek alebo anduliek. Upozorňujeme však, že **toto všetko sú aktivity, ktoré odsúdení vykonávajú sami na cele, bez toho, aby sa mohli asociovať s ostatnými odsúdenými**. Zároveň aj v prípade odsúdených zaradených do práce túto vykonávajú vo svojej cele.

i. **Aktivity mimo cely**

Aktivity mimo cely sú u doživotne odsúdených rozdelené podľa zaradenia do podskupiny D1 alebo D2. Nakoľko sa pri D2 aplikuje miernejší režim, majú doživotne odsúdení zaradení v D2 mimo celu o niečo viac aktivít ako odsúdení zaradení do podskupiny D1. Aktivity, na ktorých sa odsúdení môžu zúčastňovať, sú určované personálom ústavu.

a. **Športové aktivity**

Jedným zo spôsobov ako odsúdení na doživotie môžu tráviť čas mimo cely sú rôzne športové aktivity. Okrem zákonnej hodinovej vychádzky, ktorá sa realizuje vo vychádzkových dvorcoch, môžu odsúdení využívať posilňovňu alebo vonkajšie ihrisko. Z monitoringu vyplynulo, že v **ÚVTOS Banská Bystrica** sú odsúdení na doživotie motivovaní najmä k fyzickej aktivite. Odsúdení uviedli, že vybavenie posilňovne sa v posledných rokoch výrazne zlepšilo. Môžu ju navštevovať trikrát do týždňa. Okrem toho ešte môžu niekedy hrať stolný tenis. Počas monitoringu sme mali možnosť vidieť aj vonkajšie work-outové ihrisko, ktoré **ÚVTOS Banská Bystrica** vybudoval na základe odporúčaní CPT. Podľa informácie od vedenia toto ihrisko budú môcť využívať aj odsúdení na doživotie. V čase nášho monitoringu to ešte nebolo možné, nakoľko ihrisko ešte nebolo skolaudované.

V **ÚVTOS Ilava** majú odsúdení zaradení do podskupiny D1 možnosť dva krát do týždňa navštevovať posilňovňu na cca 1 hodinu a dvakrát do týždňa sa môžu tiež zúčastniť tzv. športovej vychádzky, ktorá sa realizuje na novom športovom ihrisku, ktoré ponúka aj horizontálny výhľad, čo predstavuje diametrálny rozdiel v porovnaní so stiesnene pôsobiacimi vychádzkovými dvorcami. Odsúdení zaradení do D2 majú športovú vychádzku trikrát do týždňa a posilňovňu môžu tiež navštevovať častejšie.

Čo sa týka **ÚVTOS Leopoldov**, z monitoringu vyplynulo, že odsúdení zaradení do podskupiny D1 stále nemajú možnosť zúčastňovať sa športových vychádzok. Túto skutočnosť kritizoval aj výbor CPT vo svojej správe z návštevy v roku 2018 a odporúčal, aby športové ihrisko bolo dostupné aj pre odsúdených zaradených do podskupiny D1.²⁶ Okrem vychádzok môžu odsúdení na doživotie navštevovať telocvičňu niekoľkokrát do týždňa na cca hodinu.

²⁶ Ibid., ods. 47.

b. Kultúrne a terapeutické aktivity

Ďalšou možnosťou ako tráviť čas mimo celu je **návšteva kultúrnej alebo relaxačno-terapeutickej miestnosti, návšteva kuchynky, práce v záhradke, realizácia tzv. vzájomného kontaktu a prípadne účasť na skupinovej aktivite** realizovanej ústavom pre oddiel doživotných trestov. Kultúrna miestnosť sa využíva aj na príležitostné stretnutia odsúdených so psychológom, sociálnym pracovníkom a špeciálnym pedagógom.

V **ÚVTOS Banská Bystrica** bol v čase nášho monitoringu jeden odsúdený na doživotie zaradený do programu deň rodiny, v rámci ktorého sa mu venuje pedagóg, sociálny pracovník a psychológ, pričom sa stretávajú cca. 2-3 krát do mesiaca. Cieľom tohto programu je utuženie rodinných väzieb. Víťame, že ústav takýto program spustil. Na druhej strane sme ale počas monitoringu vnímali, že okrem možnosti športovať a uvedeného programu ostávajú aktivity mimo cely pre odsúdených na doživotie pomerne obmedzené. Z rozhovorov s odsúdenými ako aj personálom vyplynulo, že väčšina aktivít je zameraná skôr na realizáciu individuálnych činností. Podľa vyjadrenia personálu im chýba špeciálny pedagóg, ktorého sa im zatiaľ nepodarilo zamestnať a celkovo vnímajú nedostatok personálu. Zároveň vnímajú aj neochotu zo strany odsúdených zúčastňovať sa ponúkaných aktivít. Kultúrna miestnosť tiež neponúka dostatočné príležitosti na rozptýlenie, vzhľadom na jej strohé vybavenie.

V **ÚVTOS Ilava** a v **ÚVTOS Leopoldov** bola kultúrna miestnosť vybavená pomerne dobre, odsúdení v nej mohli realizovať vzájomný kontakt a venovať sa hraniu rôznych spoločenských (karty, šach, dáma, kalčeto) alebo základných počítačových hier, učiť sa pracovať na počítači a na tablete alebo tu prebiehali organizované aktivity. V **ÚVTOS Ilava** odsúdení môžu kultúrnu miestnosť využívať cca. 3 krát do týždňa na cca. 2 hodiny a tiež tam 3 krát do týždňa prebieha šitie a práca s hlinou. Odsúdení tieto aktivity počas rozhovorov vôbec nespomínali. Jeden z odsúdených využíval dielňu na prácu s drevom. Pozitívne hodnotíme tzv. biofeedback, ktorý odsúdeným v **ÚVTOS Ilava** v prípade záujmu ponúka špeciálna pedagogička. Ide o relaxačné cvičenia zamerané na upokojenie sa. Okrem toho môžu v **ÚVTOS Ilava** odsúdení navštevovať aj tzv. záhradku. Z rozhovorov s odsúdenými z podskupiny D1 vyplynulo, že tejto aktivity sa majú možnosť zúčastňovať skôr sporadicky.

V **ÚVTOS Leopoldov** môžu odsúdení podľa vyjadrenia pedagóga kultúrnu miestnosť navštevovať každý deň na 1-2 hodiny. V rámci kultúrnej miestnosti majú v **ÚVTOS Leopoldov** k dispozícii aj tzv. snoezlen miestnosť, ktorú môžu využívať všetci odsúdení a v čase nášho monitoringu ju využívali hlavne starší doživotne odsúdení. V Leopoldove sa v rámci aktivít konajú cca. raz za mesiac až dva na

oddiele doživotných trestov aj tzv. “malé debaty.” Ide o skupinovú aktivitu organizovanú špecificky pre odsúdených na doživotie, kedy sa za nimi do ústavu prídu porozprávať nejaká známa osobnosť. Možnosť zúčastniť sa na debatách veľmi kladne hodnotili aj samotní odsúdení.

c. Varenie

V ÚVTOS Ilava a ÚVTOS Leopoldov sa na oddiele doživotných trestov nachádzala aj kuchynka. Odsúdení zaradení do podskupiny D1 v ÚVTOS Ilava uviedli, že nemajú prístup do kuchynky, nakoľko táto sa nachádza v časti oddielu, kde sú ubytovaní odsúdení zaradení do podskupiny D2. Naopak z rozhovoru so špeciálnym pedagógom vyplynulo, že do kuchynky chodí spolu s doživotne odsúdenými z D1. Z rozhovorov s doživotne odsúdenými v ÚVTOS Leopoldov vyplynulo, že môžu využívať kuchynku aj odsúdení zaradení v podskupine D1. V kuchynke si vedľa z vlastných nakúpených surovín z bufetu pripraviť teplé jedlá.

ii. Kontakt medzi doživotne odsúdenými

Vo všetkých troch monitorovaných ústavoch sa medzi odsúdenými na doživotie realizuje vzájomný kontakt, pričom každý ústav jeho realizáciu poňal trochu odlišným spôsobom. Vzájomný kontakt vnímajú odsúdení ako akýsi benefit, ktorý im napomáha k socializácii.

V ÚVTOS Banská Bystrica sa odsúdení môžu spolu stretávať všetci, vzhľadom na to, že všetci sú zaradení do podskupiny D1.

V ÚVTOS Ilava sa odsúdení z podskupiny D1 nemôžu stretávať s odsúdenými z podskupiny D2 (tí nie sú vo vzájomnom kontakte limitovaní). Odsúdení z podskupiny D1 si raz za mesiac píše žiadanku, kde uvedú meno konkrétneho odsúdeného z podskupiny D1, s ktorým sa chcú v daný mesiac stretávať. Ak súhlasí druhý odsúdený a aj riaditeľ zariadenia, môžu sa následne stretávať cca 2 krát do týždňa.

V ÚVTOS Leopoldov pedagóg vytvorí niekoľko skupín po cca. 5 odsúdených z oboch podskupín, ktorí sa následne spolu stretávajú. Niektorým odsúdeným tento systém vyhovoval, iní odsúdení naopak preferovali systém stretávania v ÚVTOS Ilava. V ústave v Leopoldove sa v rámci týždňa odsúdení na doživotie s ostatnými stretávajú každý deň, čo z vyššie uvedených dôvodov hodnotíme veľmi pozitívne. V ústave v Ilave dochádza k vzájomnému kontaktu medzi odsúdenými zhruba 3 krát do týždňa. Veľmi negatívnym zistením bolo, že v ústave v Banskej Bystrici sa medzi odsúdenými nachádzali väzni, ktorí odmietali akýkoľvek vzájomný kontakt s ďalšími odsúdenými. Domnievame sa, že zo strany ústavu **nedochádzalo k dostatočnému povzbudzovaniu** týchto odsúdených do socializácie. Významným aspektom u doživotne odsúdených je ich kvalita života v danom ústave, ktorá je do značnej miery ovplyvnená aj ponukou aktivít, ktoré majú

doživotne odsúdení k dispozícii. **Celkovo z rozhovorov s doživotne odsúdenými vnímame chýbajúcu socializáciu v rámci ústavu napríklad aj mimo ich oddielu alebo podskupiny.** Ďalším aspektom, ktorý vnímame ako nedostačujúci je výkon práce na cele, keďže doživotne odsúdení nemajú možnosť vykonávať prácu mimo cely.

Personál vo všetkých ústavoch zhodne uviedol, že niektorí odsúdení nemajú záujem o kontakt. Vnímame, že to je práve riziko a dôsledok straty motivácie a tendencia k sebaizolácii. Sociálne vzťahy a komunikácia sú prospešné pre duševné zdravie. Kontakt s druhými ľuďmi a rozhovory môžu napomáhať k rozvoju komunikačných schopností, zlepšeniu adaptability, sebapoznania, sebaúcty, podpore emocionálnej stability. V prípade ak sa takýto kontakt obmieňa s viacerými ľuďmi je o to prospešnejší pre duševné zdravie ako aj pre socializáciu.

Z tohto dôvodu považujeme za dôležité, aby odsúdeným na doživotie bol umožnený čo najširší vzájomný kontakt. O to viac, ak cieľom je postupná desegregácia odsúdených na doživotie a ich začlenenie do bežnej väzenskej populácie. Čo vnímame za nepostačujúce je prispôsobenie ústavov v prípade zdravotného znevýhodnenia. Možno by bolo riešením zabezpečenie invalidného vozíka, ako aj prispôsobenie niektorých aktivít s prihliadnutím na zdravotné znevýhodnenie daného odsúdeného.

Odporúčania:

GR ZVJS

- Umožniť vykonávanie pracovnej činnosti pre pracovne zaradených mimo cely. **(do 1 roka)**
- Umožniť podskupine D1 rovnaký výber a počet aktivít ako podskupine D2. **(do 6 mesiacov)**
- Umožniť pravidelný vzájomný kontakt medzi podskupinami D1 a D2 bez obmedzení. **(bezodkladne)**
- Umožniť odbornú prácu s doživotne odsúdenými v rámci skupinových aktivít aj občianskym združeniam, externým psychológom či špeciálnym pedagógom. **(do 6 mesiacov)**

MS SR

- Prehodnotiť potrebu delenia doživotne odsúdených na dve skupiny (D1 a D2). **(do 1 roka)**
- Upraviť podmienky výkonu trestu odňatia slobody na doživotie tak, aby zohľadňovali právo odsúdených na sociálne interakcie, najmä prostredníctvom zavedenia väčšej možnosti kontaktu doživotne odsúdených s ostatnou väzenskou populáciou. **(priebežne)**

ÚVTOS Leopoldov

- Umožniť podskupine D1 zúčastniť sa športovej vychádzky za rovnakých podmienok ako pre podskupinu D2. **(do 3 mesiacov)**

04.3 BEZPEČNOSTNÉ OPATRENIA

V rámci návštevy sa monitorovací tím NPM zamerlal aj na kontrolu bezpečnostných opatrení aplikujúcich sa na odsúdených na doživotie. Zaoberal sa napr. monitorovaním kamerovým systémom, používaním pút pri vyvážaní z cely a pri návšteve lekára, vykonávaním dôkladných osobných prehliadok, nočnými kontrolami, ako aj používaním prostriedkov sťažujúcich priestorovú orientáciu počas eskorty.

04.3.1 KAMEROVÉ SYSTÉMY

ZISTENIE: Súčasný systém kamerového monitorovania ciel podskupiny D1 nezodpovedá požiadavkám práva na súkromie.

Tím NPM zistil, že v poslednom období jednotlivé ústavy pristúpili k plošnej inštalácii kamerových systémov do všetkých ciel podskupiny D1. Z rozhovorov s odsúdenými z tejto podskupiny vyplynulo, že z daného opatrenia majú pocit veľkej straty súkromia. Zvýšenú mieru napätia a nepohody na strane odsúdených z dôvodu inštalácie kamier nám potvrdili aj pracovníci v jednom z ústavov. Hoci toaletu kamera nemohla snímať, keďže táto je priestorovo oddelená od zvyšku cely, kamera spravidla snímala zvyšok celej izby, vrátane napr. umývadla. V prípade, že sa odsúdený chce v umývadle opláchnuť, môže byť vystavený pohľadom príslušníkov stálej služby.

Vedenie ústavov tímu NPM v rámci rozhovoru uviedlo, že plošná inštalácia kamier do ciel podskupiny D1 bola ústavom uložená zo strany GR ZVJS. Zo stanoviska GR ZVJS zo dňa 9.7.2024, ktoré sme si vyžiadali, vyplýva, že táto úloha bola prijatá z dôvodu zjednotenia aplikačnej praxe pri inštalácii kamier v celách oddielov doživotných trestov, t. j. aj v podskupine D1 a D2. Zo stanoviska ďalej vyplýva, že *“neustále aktívne monitorovanie kamerovým systémom v celách oddielov doživotných trestov sa má realizovať len v rámci ciel, kde sú umiestnení odsúdení s diferenciačnou podskupinou D1. Kamery nainštalované v celách podskupiny D2 treba preto deaktivovať alebo demontovať.”* Stanovisko tiež uvádza, že monitorovanie kamerovým systémom má byť aj nástrojom na komplexné a individuálne posúdenie možnosti preradenia odsúdeného z podskupiny D1 do D2 a naopak, vzhľadom na odstránenie pôvodných zákonných lehôt.

Plošnú inštaláciu kamerových systémov a nepretržité aktívne monitorovanie odsúdených považujeme za veľmi problematické,

a to najmä z pohľadu práva na súkromie. Na problematickosť systematického a nepretržitého **kamerového monitorovania odsúdených na doživotie upozorňuje aj CPT**. Napríklad vo svojej správe Ukrajine z roku 2020 označil CPT takúto prax za neprimeranú. Podľa názoru CPT takáto prax vážne naruša súkromie odsúdených a robí celý režim ešte reštriktívnejším.²⁷

Rozsudok ESLP vo veci Gorlov a ostatní proti Rusku, z 2. júla 2019, č. 27057/06, 56443/09 a 25147/14.

*Uvedený prípad sa týka skutkovo podobnej veci, nakoľko sťažovatelia boli vo výkone trestu a ich cely boli nepretržite monitorované kamerovým systémom. V uvedenom rozsudku **Súd konštatoval porušenie práva na súkromie** sťažovateľov. Hoci Súd bol pripravený akceptovať, že existujú prípady, v ktorých môže byť nevyhnutné určitých odsúdených monitorovať aj permanentne, mal za to, že v danom prípade právna úprava, umožňujúca takéto monitorovanie nebola dostatočne jasná, precízna a podrobná. Nešpecifikovala totiž, či sa získavanie informácií o správaní odsúdených obmedzilo na sledovanie CCTV kamerami (tzv. uzavretý televízny okruh) alebo či sa tieto informácie zaznamenávali a uchovávali, a ak áno, aké pravidlá upravovali dobu uchovávania týchto záznamov, dôvod ich použitia a okolnosti, za ktorých by mohli byť zničené.²⁸ Súd tiež bral do úvahy, že nepretržité monitorovanie sťažovateľov kamerovým systémom nebolo založené na individuálnom rozhodnutí s uvedením dôvodov, ktoré by odôvodňovali predmetné opatrenie vo svetle sledovaného legitímneho cieľa; opatrenie nebolo časovo obmedzené a vedenie väzenských inštitúcií nemalo povinnosť pravidelne (alebo vôbec) preverovať opodstatnenosť tohto opatrenia. Vo vnútroštátnom práve totiž neexistoval žiadny základ pre prijatie takýchto individuálnych rozhodnutí.²⁹*

V tejto súvislosti upozorňujeme, že situácia na Slovensku je obdobná. Zákon o výkone trestu obsahuje iba to, že na účely ochrany života a zdravia odsúdených, príslušníkov zboru a iných osôb možno cely v oddiele doživotných trestov vybaviť kamerovým systémom; o tejto skutočnosti musí byť odsúdený oboznámený v ústavnom poriadku.³⁰ Ústavné poriadky obsahujú iba výpočet cieľ, v ktorých je kamerový systém inštalovaný. Slovenská právna úprava teda neprecizuje, či sa záznamy uchovávajú alebo nie a neobsahuje ani požiadavku individuálneho, odôvodneného a pravidelne preskúmateľného rozhodnutia.

²⁷ Európsky výbor na zabránenie mučenia a neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT). Správa o návšteve Ukrajiny uskutočnenej CPT v dňoch od 4. do 13. augusta 2020, ods. 51. Dostupné z: <https://hudoc.cpt.coe.int/eng/?i=p-ukr-20200804-en-10>.

²⁸ Gorlov a ostatní proti Rusku, rozsudok z 2. júla 2019, č. 27057/06, 56443/09 a 25147/14, ods. 94.

²⁹ Ibid, ods. 96.

³⁰ § 98 ods. 4 zákona o výkone trestu.

Vzhľadom na uvedené zastávame názor, že súčasný systém kamerového monitorovania všetkých ciel v podskupine D1 nezodpovedá požiadavkám ochrany súkromia odsúdených a je potrebné ho zmeniť tak, aby odsúdení boli monitorovaní iba na základne individuálneho rozhodnutia, po dobu určitú a aby zákon jasne stanovoval, čo sa deje so získanými dátami.

Odporúčania:

GR ZVJS

- Odsúdených monitorovať iba na základe individuálneho, pravidelne preskúmaného rozhodnutia a iba po dobu určitú. **(bezodkladne)**

MS SR

- V prípade, že záznamy z kamerového monitorovania ciel sú uchovávané, legislatívne upraviť dobu uchovávania týchto dát, dôvod ich použitia a okolnosti, za ktorých môžu byť zničené alebo do zákona uviesť odkaz na konkrétne ustanovenie GDPR, ktoré sa na danú problematiku vzťahuje. **(do 1 roka)**

04.3.2 PÚTANIE

DOBRÁ PRAX: Existencia interného pokynu upravujúceho posudzovanie individuálneho rizika.

ZISTENIA: V niektorých prípadoch stále absentuje riadne odôvodnenie individuálnej nebezpečnosti pre účely zakladania pút pri každom vyvádzaní z cely a predvádzaní.

Individuálne posúdenie rizika nie vždy zohľadňuje aj zdravotný stav odsúdeného.

Príslušník je, okrem iného, oprávnený použiť putá na spútanie odsúdeného, ak kladie aktívny odpor, ohrozuje život alebo zdravie inej osoby alebo poškodzuje majetok, po márnej výzve, aby od takého konania upustil alebo, ak je obava, že sa odsúdený pokúsi o útek.³¹

Interná norma, konkrétne ustanovenie § 7 ods. 1 Rozkazu Generálneho riaditeľa ZVJS č. 30/2022 o režimovej činnosti (ďalej ako "Rozkaz o režimovej činnosti") následne upravuje, že ak existuje odôvodnená obava, že odsúdený uvedený v ods. 2 napadne príslušníka alebo zamestnanca zboru alebo inú osobu, alebo sa pokúsi o útek, môže príslušník zboru vykonávajúci režimovú činnosť (ďalej

³¹ Používanie pút upravuje ustanovenie § 35 zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „zákon o Zbore väzenskej a justičnej stráže“).

ako "referent režimu") použiť pri kontrole pohybu tohto odsúdeného putá v súlade s osobitným predpisom.³²

Odsek 2 precizuje, že takáto situácia môže napríklad nastať, ak ide o odsúdeného, ktorý je v rámci psychologického vyšetrenia alebo psychologickéj služby hodnotený ako osoba so sklonmi k agresívnym reakciám, pri zvýšených záťažových situáciách reagujúci útokom a opakovane nerešpektuje pokyny príslušníka zboru. Tiež môže ísť o odsúdeného, ktorý sa v priebehu aktuálneho alebo predchádzajúceho výkonu trestu vyhrážal príslušníkovi alebo zamestnancovi zboru, inej osobe alebo ich fyzicky napadol.

Potrebu použitia pút podľa vyššie uvedených kritérií určí riaditeľ zboru alebo ním určený príslušník zboru (napr. pedagóg). Opodstatnenosť použitia pút sa prehodnocuje u odsúdeného najneskôr v rámci hodnotenia programu zaobchádzania, t. j. minimálne raz za rok.³³

Z monitoringu NPM vyplynulo, že všetky tri ústavy pristupujú k prehodnocovaniu bezpečnostného rizika. Jednotlivé hodnotenia sa však líšia v miere podrobnosti a individualizácie. Napr. v ÚVTOS Ilava majú vypracovaný interný pokyn riaditeľa ústavu pre oddelenie výkonu trestu, ktorý obsahuje konkrétne kritériá hodnotenia bezpečnostného rizika odsúdeného, stupne bezpečnostného rizika (vysoké, stredné, nízke, veľmi nízke) ako aj to, kto sa na tomto hodnotení podieľa (pedagóg, špeciálny pedagóg, psychológ atď.).

Hodnotenie bezpečnostného rizika odsúdeného je spracované v osobitnom dokumente, ktorý je súčasťou spisu odsúdeného. Celý ústav je rozdelený na rôzne zóny a objekty, čo poskytuje určitú flexibilitu pri určovaní potreby použitia pút. V ÚVTOS Leopoldov a ÚVTOS Banská Bystrica je hodnotenie bezpečnostného rizika súčasťou programu zaobchádzania. To samozrejme nemožno automaticky hodnotiť ako niečo negatívne alebo nesprávne, nakoľko ide o zákonný postup. Na druhej strane je ale nutné konštatovať, že **hodnotenie bezpečnostného rizika vypracované v ÚVTOS Ilava tvorí komplexný obraz o rizikovitosti konkrétneho odsúdeného a dôvodoch zvoleného bezpečnostného postupu.**

Z monitoringu vyplynulo, že v ÚVTOS Ilava boli minimálne 8 odsúdení z podskupiny v D1 pútaní pri každom vyvážaní z cely, a 2 odsúdení boli pútaní iba ak opúšťali konkrétnu zónu³⁴ alebo konkrétny objekt.³⁵ Odsúdení zaradení do podskupiny D2 neboli spravidla pútaní v celom objekte, v ktorom sa nachádzal oddiel doživotných trestov, ani pri predvážaní na vychádzky. V ÚVTOS Leopoldov boli minimálne 9

³² Interná norma tu odkazuje na ustanovenie § 35 zákona o Zbore väzenskej a justičnej stráže.

³³ § 7 ods. 4 Rozkazu o režimovej činnosti.

³⁴ Odsúdený nebol pútaný na oddiele, keď išiel do sprchy, posilňovne, spoločenskej miestnosti, alebo na stretnutie s inými odsúdenými.

³⁵ Odsúdený nebol pútaný v celom objekte č. 5, ani pri predvážaní na vychádzky, ani keď išiel k lekárovi v objekte č. 8 a ani v ústavnej predajni.

odsúdení z podskupiny D1 pútaní pri každom vyvádzaní z cely. Odsúdení zaradení v podskupine D2 neboli pútaní v objekte tzv. Hradu.

V ÚVTOS Banská Bystrica odsúdení na doživotie nie sú pútaní iba pri činnostiach, ktoré vykonávajú na oddiele doživotných trestov. Akonáhle však oddiel opustia, sú im automaticky nasadzované putá. V tejto súvislosti treba dodať, že oddiel doživotných trestov v ÚVTOS Banská Bystrica tvorí iba jedna malá chodba, na ktorej sa nachádzajú jednotlivé cely. Oddiel je od zvyšku poschodia oddelený dverami. Akonáhle odsúdený túto časť opustí, napr. za účelom návštevy posilňovne, ktorá sa nachádza na tom istom poschodí iba niekoľko metrov chôdze od oddielu (odsúdeného teda napr. nie je nutné sprevádzať na opačný koniec ústavu), automaticky sú mu nasadzované putá.

Z uvedeného vyplýva, že za obdobie od poslednej návštevy CPT sa pri používaní pút na oddiele doživotných trestov pristúpilo ku komplexnejšiemu posudzovaniu miery rizikovosti jednotlivých odsúdených, a to najmä v ÚVTOS Ilava. V ÚVTOS Leopoldov a v ÚVTOS Banská Bystrica došlo tiež k určitému pozitívnemu vývoju, nakoľko CPT vo svojej správe z návštevy v roku 2018 konštatovalo, že 14 z 20 odsúdených na doživotie v podskupine D1 v ÚVTOS Leopoldov a všetci odsúdení na doživotie v ÚVTOS Banská Bystrica boli **rutinne pútaní aj v rámci pohybu po oddiele**. CPT takýto prístup nepovažovalo za odôvodnený, ale čisto punitívny (trestajúci).³⁶

Avšak z dokumentov, ktoré tím NPM skúmal nebolo vždy úplne jasné, z akého konkrétneho správania vyplývalo nebezpečenstvo odsúdených odôvodňujúce zakladanie pút pri každom vyvádzaní z cely. V inom prípade zas bolo odsúdenému navrhnuté pútanie (mimo oddiel) aj napriek tomu, že prehodnotenie jeho programu zaobchádzania neobsahovalo žiadnu zmienku o agresivite alebo inom potenciálne nebezpečnom správaní daného odsúdeného.

Z monitoringu NPM tiež vyplynulo, že pri posudzovaní individuálneho rizika nebol vždy adekvátne zohľadnený zdravotný stav odsúdeného. ESLP opakovane rozhodol, že pútanie chorého alebo inak slabého človeka nezodpovedá požiadavkám bezpečnosti a zahŕňa neospravedlňiteľné poníženie, či už spôsobené úmyselne alebo nie.³⁷ Máme za to, že zohľadňovanie tejto skutočnosti je dôležité obzvlášť pri odsúdených na doživotie, nakoľko vo výkone trestu sa často nachádzajú aj vo vysokom veku, kedy sa im združujú rôzne diagnózy.

Aj podľa Európskych väzenských pravidiel a Pravidiel Nelsona Mandelu použitý donucovací prostriedok by mal byť čo najmenej

³⁶ Ibid., ods. 48.

³⁷ *Okhrimenko proti Ukrajine*, rozsudok zo dňa 15. Októbra 2009, č. 53896/07, ods. 98.

invazívny, nevyhnutný a rozumne dostupný pre účely kontroly pohybu odsúdeného, berúc do úvahy mieru a povahu hroziaceho rizika.³⁸

Odporúčania:

ÚVTOS Banská Bystrica a ÚVTOS Leopoldov

- Vypracovať interný pokyn pre účely posudzovania individuálneho rizika. **(do 6 mesiacov)**
- Riadne odôvodňovať v čom konkrétnom spočíva rizikovosť odsúdeného. **(bezodkladne)**

ÚVTOS Ilava, ÚVTOS Banská Bystrica a ÚVTOS Leopoldov

- Pri posudzovaní individuálneho rizika vždy zohľadňovať aj zdravotný stav odsúdeného. **(bezodkladne)**

MS SR

- Vypracovať metodiku na hodnotenie individuálneho rizika doživotne odsúdených a kontrolu používania donucovacích prostriedkov. **(do 1 roka)**

04.3.3 NOČNÉ KONTROLY, DÔKLADNÉ OSOBNÉ PREHLIADKY A PROSTRIEDKY NA OBMEDZENIE PRIESTOROVEJ ORIENTÁCIE

DOBRÁ PRAX: Inštalácia elektrických priezorov na nočné kontroly

ZISTENIE: Dôkladné osobné prehliadky sa nevykonávajú dvojkrokovou metódou.

Pri nočných kontrolách ide o pravidelné kontrolovanie odsúdených počas doby ich spánku. Pri nočnej kontrole príslušník kontroluje spravidla raz za hodinu, či je na cele všetko v poriadku. Nazrie pritom cez priezor (“kukátko”) do cely a zažne aj svetlo. Z rozhovorov s odsúdenými vyplynulo, že pociťované rušenie alebo prebúdzenie sa je individuálne. Niektorí odsúdení tvrdili, že ich to neruší vôbec, iných to rušilo do takej miery, že stropné lampy mali prelepené rôznymi “clonami”. Väčšina potvrdila, že si na to, najmä v začiatkoch, veľmi ťažko zvykala. Miera svietenia tiež závisí od jednotlivých príslušníkov, niektorí sú ohľadupľnejší a nezasvietia buď vôbec alebo nie tak často. V tejto súvislosti **hodnotíme veľmi pozitívne pilotný projekt prebiehajúci v ÚVTOS Banská Bystrica, v rámci ktorého sa na cely inštalujú moderné elektronické priezory**, cez ktoré môže príslušník pomocou kamery skontrolovať odsúdeného bez toho, aby na cele

³⁸ Pravidlo 68.2. Európskych väzenských pravidiel, 48 ods. 1 pís. b) Pravidiel Nelsona Mandelu.

musel svietiť a navrhujeme inštaláciu tohto systému zväžiť aj pre ostatné ústavy.

Vo vzťahu k dôkladným osobným prehliadkam z rozhovorov s odsúdenými ako aj jednotlivými príslušníkmi vyplynulo, že tieto sa prevažne stále vykonávajú tak, že odsúdený sa celý vyzlečie donaha, pričom v niektorých prípadoch musí spraviť aj drep. Táto skutočnosť tiež závisí od konkrétneho príslušníka vykonávajúceho danú prehliadku. Máme za to, že by bolo vhodnejšie, aby sa prax zjednotila s dôrazom na vykonávanie dôkladnej osobnej prehliadky dvojkrokovou metódou. Ako pozitívne hodnotíme, že viacero odsúdených na doživotie nám uviedlo, že dôkladné osobné prehliadky už nie sú (teda aspoň v ich prípade) vykonávané tak často ako v minulosti.

Podľa medzinárodných štandardov prehliadku telesných dutín môžu vykonávať len kvalifikovaní zdravotnícki pracovníci iní ako tí, ktorí sú primárne zodpovední za starostlivosť o odsúdených, alebo prinajmenšom personál riadne vyškolený zdravotníckym pracovníkom v oblasti hygienických, zdravotných a bezpečnostných noriem.³⁹ Hoci sme si vedomí, že nie každá prehliadka zahŕňajúca drep sa automaticky rovná prehliadke telesných dutín, takáto povinnosť robí prehliadku ešte invazívnejšou. **Dôkladná osobná prehliadka zahŕňajúca drep by sa preto mala vykonávať iba vtedy, ak je to absolútne nevyhnutné.**⁴⁰

Prostriedkami obmedzujúcimi priestorovú orientáciu sa rozumejú okuliare sťažujúce orientáciu v priestore a chrániče sluchu eliminujúce zvuky okolia s možnosťou použitia audio nahrávky.⁴¹ Z rozhovorov s odsúdenými vyplynulo, že absolvovanie eskorty za použitia takýchto prostriedkov bolo veľmi náročné, o to viac ak išlo o viac hodinovú eskortu. Odsúdeným bolo počas jazdy často zle a následne mali ťažkosti **sústrediť sa na súdne pojednávanie**. Preto oceňujeme, že v tejto súvislosti došlo k zmene právnej úpravy a tieto prostriedky sú používané už iba vtedy ak existuje obava, že odsúdený sa pokúsi o útek.⁴² Väčšina odsúdených na doživotie potvrdila, že ak mala v poslednej dobe nejakú eskortu, tak nemusela mať ani okuliare sťažujúce orientáciu ani chrániče sluchu.

Odporúčania:

GR ZVJS

- Vyčleniť finančné prostriedky na inštaláciu nočných priezorov aj v ostatných ústavoch. **(priebežne)**

³⁹ Pravidlo 52 ods. 2 Pravidiel Nelsona Mandelu.

⁴⁰ Pravidlo 52 ods. 1 Pravidiel Nelsona Mandelu.

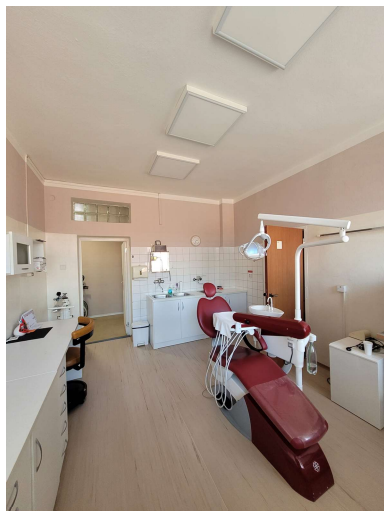
⁴¹ § 37a ods. 1 zákona o Zbore väzenskej a justičnej stráže.

⁴² § 37a ods. 2 zákona o Zbore väzenskej a justičnej stráže.

- V internom predpise ukotviť vykonávanie dôkladných osobných prehliadok dvojkrokovou metódou. **(priebežne)**

05 ZDRAVOTNÁ STAROSTLIVOSŤ

ZISTENIE: Doživotne odsúdení čelia dlhým čakacím dobám na špecializované vyšetrenia.

V rámci návštevy sa monitorovací tím NPM zameril na prístup k zdravotnej starostlivosti, ako aj na podporu duševného zdravia. Počas monitorovania bolo zistené, že ústavy poskytujú zdravotnú starostlivosť doživotne odsúdeným na základe žiadaniek odsúdených. Každé vyšetrenie ako aj žiadanka a urgentné prípady sú riadne evidované. Počet zdravotníckeho personálu závisí od veľkosti ústavu ako aj odsúdených nachádzajúcich sa v ústave. Zdravotný personál má 8 hodinovú smenu počas pracovných dní zväčša od 7:00 hod. do 15:00 hod., jeden zo zdravotníkov zvykne v ústave zostať a je k dispozícii až do 18:00 hod.

V ústavoch obdobne pôsobia všeobecný lekár, zubár a zdravotná sestra. Jednotlivé ústavy tiež uzatvárajú dohody s externými špecialistami (internista, psychiater, neurológ, diabetológ alebo kožný lekár), ktorí chodia približne 2 až 3 krát týždenne priamo do ústavu. Zároveň existujú dohody s externými špecialistami, kam v prípade potreby odsúdených eskortujú. Z rozhovoru so zdravotníckym personálom ÚVTOS Leopoldov však vyplynulo, že toto nie je postačujúce.

i. Odborné vyšetrenia

V rámci monitoringu sme v ústavoch vnímali **nedostatok špecialistov a dlhé čakacie doby, hlavne v ÚVTOS Leopoldov**, čo uviedli aj samotní odsúdení. Zároveň veľakrát vyvstanú problémy aj s dopravou – eskortou odsúdeného na špecializované vyšetrenie. Z rozhovoru so zdravotnou sestrou, ktorá pôsobí v Leopoldove vyplynulo, že je náročné zladiť toľkých odsúdených so žiadankou na vyšetrenie.

Jednou z príčin dlhého čakania na vyšetrenie u špecialistu je aj neochota lekárov prijímať doživotne odsúdených s eskortou a množstvom príslušníkov, ktorí ich sprevádzajú. Vnímame potrebu zabezpečiť dostupný primeraný počet termínov na špecializované vyšetrenia, predovšetkým u neurológa, internistu, ortopéda a očného lekára. **Čakacie doby pri niektorých doživotne odsúdených predstavujú niekedy aj dva roky, napríklad u očného lekára a neurológa.** Lekári v ústavoch sa riadia hlavne posúdením urgentnosti/závažnosti zdravotného stavu. Počas rozhovorov odsúdení v ÚVTOS Banská Bystrica uvádzali, že ich zdravotný stav začnú urgentne riešiť až po sťažnostiach.

ii. Prítomnosť príslušníkov pri vyšetrení

Odsúdení majú možnosť absolvovať preventívnu prehliadku u zdravotníckeho personálu v zariadení. Počas vyšetrenia nie je odsúdený spútaný. Z rozhovorov s doživotnými odsúdenými ale vyplynulo, že **príslušníci, dokonca niekoľkí, ostávajú prítomní v miestnosti u lekára, jeden odsúdený uviedol, že boli príslušníci prítomní aj pri psychiatrickom vyšetrení.** Aj keď príslušníci stoja v miernej vzdialenosti, stále môžu počuť, o čom sa odsúdený s lekárom rozpráva. Takúto prax považujeme za **problematickú z pohľadu práva na súkromie.**

iii. Podávanie liekov

Prístup k medikamentom je obmedzený najmä z dôvodu zneužívania psychiatrických liekov niektorými odsúdenými. Medikamentózna liečba prameniaca z diagnózy odsúdeného (vysoký krvný tlak, alergia) a konkrétne podávanie lieku má odsúdený podľa informácie od zdravotníckeho personálu zabezpečené vždy minimálne jeden mesiac dopredu, podanie lieku si odsúdený zabezpečuje sám.

V prípade akútnych bolestí hlavy alebo brucha je odsúdenému podaný liek proti bolesti príslušníkom. V prípade rýchlej zmeny zdravotného stavu je odsúdený eskortovaný na pohotovosť. Každý jeden úkon je zaznamenaný, či už je to počas pracovnej doby zdravotníckeho zariadenia alebo príslušníkom ústavu mimo pracovnej doby zdravotníckeho zariadenia. **Z rozhovorov s doživotne odsúdenými v ÚVTOS Banská Bystrica ale vyplynulo, že im nie sú vydávané tabletky počas víkendu, ani počas sviatkov.** V ostatných ústavoch lieky v prípade potreby počas víkendu alebo sviatku vydáva príslušník.

iv. Psychiatrická liečba, ochranné liečenie a detencia

V rámci psychiatrickej liečby, ktorá je poskytovaná v ústavoch sa externe zaoberajú okrem iného aj abstinenčnými príznakmi pri závislostiach. **V ÚVTOS Leopoldov sa nachádza ochranné liečenie - protialkoholické a protitoxikomanické. Aktuálne majú v poradovníku až 700 odsúdených.** V prípade samovraždených sklonov prichádza k zvýšenej pozornosti alebo dohľadu zo strany psychológa ako aj psychiatra. V prípade neprítomnosti psychiatra je tento telefonicky kontaktovaný za účelom konzultácie daného prípadu alebo daného problému u odsúdeného.

V rámci monitoringu NPM bolo zistené, že v každom ústave sa medzi odsúdenými nachádza aj psychiatrický pacient. Minimálne u jedného bola zistená psychiatrická diagnóza, ktorú odsúdený podľa vyjadrenia personálu odmieta liečiť. V prípade ohrozenia seba alebo okolia je možné takého pacienta hospitalizovať. V spise odsúdeného však

nevidujeme žiadne vyjadrenie psychiatra, iba psychológa. Zároveň sme u tohto odsúdeného zaznamenali viacero udelených disciplinárnych trestov, čo vnímame ako neadekvátny prístup k riešeniu situácie. Odporúčame individuálne posudzovanie takýchto prípadov, ako aj zváženie možnosti zámény disciplinárnych trestov za adekvátnu psychiatrickú liečbu pri odsúdených, u ktorých agresívne správanie môže byť spôsobené práve neliečenou psychiatrickou diagnózou.

V tejto súvislosti považujeme za **alarmujúcu skutočnosť**, že takíto doživotne odsúdení väzni s psychiatrickými diagnózami **nie sú a nemôžu byť umiestňovaní do detenčného ústavu**. Podľa slovenského právneho poriadku totiž nie je možné v praxi, aby bol doživotne odsúdený väzeň premiestnený do detenčného ústavu, čo potvrdil aj psychológ pracujúci v ilavskom ústave.

Podľa Trestného zákona, ak odsúdený vo výkone trestu odňatia slobody trpí duševnou poruchou, ktorá nie je len prechodná a pre ktorú výkon trestu odňatia slobody neplní svoj účel a odsúdený je z dôvodu tejto duševnej poruchy nebezpečný pre život alebo zdravie iných osôb, **súd rozhodne o prerušení výkonu trestu odňatia slobody a umiestnení odsúdeného v detenčnom ústave**.⁴³ Zákon o výkone trestu však **vylučuje skutočnosť**, aby bol trest odňatia slobody na doživotie prerušený.⁴⁴

V dôsledku nezlučiteľnosti detencie a výkonu trestu odňatia slobody na doživotie, by sa mohla zvážiť iná forma liečby v ústavnom zariadení. Odsúdený by zostal formálne v stave výkonu trestu, pričom by bola zabezpečená liečba.

Nakoľko sú detenčné ústavy špecificky navrhnuté pre osoby, ktoré predstavujú riziko pre spoločnosť a zároveň potrebujú intenzívnu starostlivosť a dohľad sme názoru, že **umiestnenie do detenčného ústavu by bolo vhodnejšie aj pre doživotne odsúdených**, ktorí potrebujú špecifickú kombináciu bezpečnostných opatrení a dlhodobej terapeutickej starostlivosti.

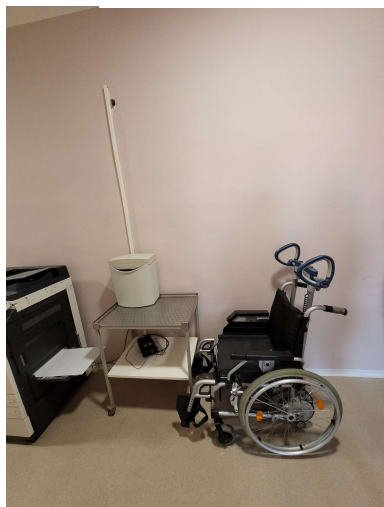
Detenčné zariadenia disponujú odborným personálom špecializovaným na prácu s osobami so závažnými poruchami správania a duševnými chorobami. Tento personál zahŕňa psychológov, psychiatrov a terapeutov, ktorí sa zameriavajú na špecifické potreby jednotlivca. V porovnaní s ústavnou liečbou, kde je často väčšia zameranosť na akútnu starostlivosť, môže byť detencia efektívnejšia. Tiež si dovoľíme tvrdiť, že detenčné ústavy by mali byť schopné poskytovať vyššiu úroveň bezpečnosti. Z týchto dôvodov považujeme za potrebné **prehodnotiť právnu úpravu, ktorá**

⁴³ § 81 ods. 1 Trestného zákona.

⁴⁴ § 79 ods. 4 zákona o výkone trestu.

vylučuje umiestňovanie doživotne odsúdených do detenčného ústavu.

v. Podmienky pre zdravotne znevýhodnených

Počas monitoringu sme taktiež vnímali, že v ústavoch nie sú cely prispôbené pre odsúdených so zdravotným znevýhodnením ako aj pre starších doživotne odsúdených väzňov, u ktorých je mobilita na veľmi nízkej úrovni. Populácia doživotne odsúdených starne, čo môže zároveň priniesť aj zdravotné znevýhodnenia. **V ÚVTOS Leopoldov jeden odsúdený pre spútavanie nemohol používať francúzske barle. Z tohto dôvodu sa nemohol zúčastňovať na vychádzkach a socializovať sa v kolektíve.** Takúto situáciu považujeme za neprijateľnú. Sme názoru, že zdravotný stav odsúdeného by mal byť zohľadňovaný aj pri posudzovaní individuálneho rizika a potreby používania pút (viď. kapitola 4.3.2.).

Z rozhovoru s pedagógom ÚVTOS Leopoldov vyplynulo, že majú v pláne presunúť celu pre starších odsúdených s nízkou mobilitou ako aj zdravotne znevýhodnených bližšie k terapeutickému miestnosti, ako aj cely vybaviť polohovateľnými posteľami a celu prispôbiť tejto skupine, čo vnímame ako pozitívne.

vi. Psychologické poradenstvo

V ústavoch je zabezpečovaná psychologická podpora zo strany psychológov. Významnú úlohu pri práci s odsúdenými zohráva aj pedagóg, sociálny pracovník a špeciálny pedagóg. Práca psychológa sa delí na viac úrovní, a to konkrétne na prácu ktorú venujú personálu ústavu a na prácu s odsúdenými.

V rámci práce s doživotne odsúdenými vykonávajú diagnostiku, poradenstvo, intervenciu, krízovú intervenciu a psychoterapiu. Psychológ s odsúdenými pracuje na podnet od ostatného personálu (napríklad ak si príslušník, či pedagóg všimne, že sa s odsúdeným niečo deje alebo došlo k úmrtiu niekoho z rodiny), na žiadosť odsúdeného (podaním žiadanky), v prípade potreby diagnostiky (prehodnotenie bezpečnostného rizika), a tiež v osobitných prípadoch (sebapoškodzovanie, pokus o samovraždu).

Z rozhovorov s psychológmi vyplynulo, že prácu s doživotne odsúdenými vnímajú všeobecne ako náročnejšiu, nakoľko sa v ich prípade častejšie prejavuje paranoidná osobnosť až psychotické diagnózy. Okrem individuálnych konzultácií ich práca s doživotne odsúdenými spočíva aj v skupinových aktivitách. V rámci týždňa kontrolujú oddiel a odsúdených sa pýtajú, či nemajú záujem o poradenstvo. Psychológ spolupracuje aj so psychiatrickou, hlavne v prípade medikamentóznej liečby. V prípade potreby hospitalizácie je odsúdený prevezený na psychiatrické oddelenie. **V ÚVTOS Ilava chýba vhodný priestor na vykonávanie práce s odsúdenými,**

predovšetkým poradenstva/psychoterapie. Individuálne sedenia s odsúdeným prebiehajú v komunitnej miestnosti, odsúdený počas nich nie je pútaný. V prípade ÚVTOS Banská Bystrica je táto miestnosť pod kamerovým dohľadom. V prípade agresívneho klienta môžu individuálne sedenia prebiehať v miestnosti s mrežami. Z rozhovorov s psychológmi vyplynulo, že sa tieto miestnosti s mrežami využívajú len minimálne. Miera rizika je posudzovaná individuálne. Prehodnocovanie miery rizika vo vzťahu k donucovacím prostriedkom vykonáva preventívno-bezpečnostná služba (PBS).

Podľa vyjadrení psychológov záujem o psychologické poradenstvo zo strany doživotne odsúdených nie je vysoký, čo vyplynulo aj z rozhovorov s doživotne odsúdenými. Odsúdení viac preferujú aktivity so špeciálnym pedagógom, sociálnym pracovníkom alebo pedagógom. Vnímame, že toto môže byť spôsobené práve dôverou, keďže sociálny pracovník, pedagóg či špeciálny pedagóg sú s doživotne odsúdenými v častejšom kontakte. Budovanie pozitívnych vzťahov s odsúdenými by sa preto malo vnímať **ako kľúčová črta tohto povolania.**

Odporúčania:

ÚVTOS Banská Bystrica, ÚVTOS Ilava a ÚVTOS Leopoldov

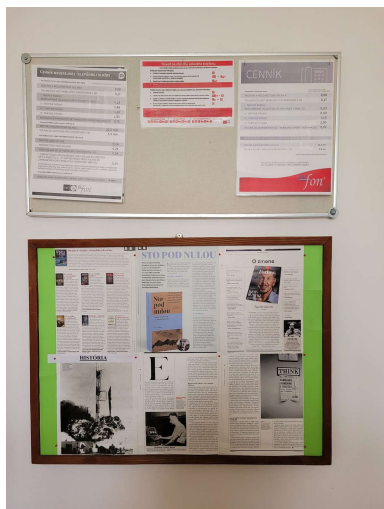
- Vypracovať metodiku ako postupovať v prípade neprítomnosti lekára (napr. počas víkendov a sviatkov). **(do 6 mesiacov)**
- Zabezpečiť skrátenie čakacej doby k špecialistom, napr. zakontrahovaním externých špecialistov a zabezpečením väčšieho počtu príslušníkov vykonávajúcich eskorty. **(do 1 roka)**
- Zabezpečiť súkromie odsúdeného pri lekárskej prehliadke bez prítomnosti príslušníkov. **(bezodkladne)**
- Zabezpečiť financovanie na vybavenie cely pre zdravotne znevýhodnených odsúdených, ako aj pre starších odsúdených s nízkou mobilitou. **(priebežne)**

MS SR

- Posilniť zdravotnícky personál v ústavoch a zvýšiť dostupnosť odborných lekárov a špecialistov, napríklad prostredníctvom vyčlenenia určitých existujúcich zdravotníckych zariadení na jednoduchšie prijímanie odsúdených (napr. vymedzenie časového rozvrhu na vyšetrenia odsúdených alebo vytvorenie podmienok na jednoduchšie prijímanie eskortnej jednotky). **(do 2 rokov)**
- Upraviť zákonné ustanovenia o výkone trestu odňatia slobody na doživotie tak, aby umožňovali umiestňovanie doživotne odsúdených do detenčných ústavov. **(do 2 rokov)**

06 PROCESNÉ ZÁRUKY PROTI ZLÉMU ZAOBCHÁDZANIU

06.1 PODÁVANIE SŤAŽNOSTÍ

DOBRÁ PRAX: Žiadosti odsúdeného o rozhovor s riaditeľom je pravidelne vyhovievané do siedmych dní, častokrát aj hneď v ten istý deň.

Efektívne postupy podávania sťažností sú základnou zárukou proti zlému zaobchádzaniu. Preto je mimoriadne dôležité, aby na každom mieste pozbavenia slobody existoval účinný interný sťažnostný mechanizmus, ktorý napomáha identifikovať a vyriešiť problémy čo najskôr po ich výskyte. Efektívne mechanizmy na podávanie sťažností môžu zabezpečiť, že akékoľvek zlé zaobchádzanie bude čo najskôr identifikované a bude zaručená efektívnosť vyšetrovania pri podozrení zo zlého zaobchádzania.

Obvinení majú právo podať sťažnosť, ktorou sa môžu domáhať ochrany práv alebo právom chránených záujmov o ktorých sa domnievajú, že boli porušené činnosťou alebo nečinnosťou organizačnej zložky ZVJS a ktorá zároveň poukazuje na konkrétne nedostatky, ktorých odstránenie je v pôsobnosti organizačnej zložky ZVJS, najmä na porušenie právnych predpisov alebo vnútorných predpisov.⁴⁵ Ako pozitívne hodnotíme, že sme v ústavoch na nástenkách nachádzali aj informácie o možnosti obrátiť sa na ľudskoprávne inštitúcie a informácie o právach odsúdených.

Odsúdení tiež môžu požiadať o rozhovor s riaditeľom ústavu, rozhovor sa im v zmysle právnej úpravy umožní najneskôr **do siedmych kalendárnych dní**, v naliehavých prípadoch bez zbytočného odkladu. Naliehavosť prípadu posudzuje riaditeľ ústavu podľa dôvodov uvedených v žiadosti o rozhovor. Podľa Poriadku o výkone trestu odňatia slobody riaditeľ ústavu bezodkladne preskúma každú informáciu týkajúcu sa porušenia práva odsúdeného a podľa potreby prijme opatrenia na zabránenie ďalšieho porušovania práv odsúdeného.⁴⁶

Za pozitívnu skutočnosť považujeme, že v každom z navštívených ústavov doživotne odsúdení uvádzali, že ich žiadostiam o rozhovor s riaditeľom je vždy vyhovievané do siedmych dní, niekedy im je dokonca umožnené sa riaditeľom porozprávať hneď ako o to požiadajú.

V ÚVTOS Banská Bystrica dvaja doživotne odsúdení pri rozhovore uviedli, že sťažnostný mechanizmus považujú za "bludný kruh". Napriek skutočnosti, že právna úprava vylučuje, aby sťažnosť vybavovala alebo prešetrovala osoba, proti ktorej sťažnosť smeruje,⁴⁷

⁴⁵ § 65da ods. 2 zákona o Zbore väzenskej a justičnej stráže.

⁴⁶ § 50 a 51 Poriadku výkonu trestu odňatia slobody.

⁴⁷ § 65db ods. 4 zákona o Zbore väzenskej a justičnej stráže.

odsúdení uvádzali, že sťažnosti po tom, ako boli postúpené na generálne riaditeľstvo, sa do ústavu opätovne vrátili a boli vybavované tým istým pedagógom, proti ktorému sťažnosť smerovala.

Za nepriaznivú považujeme skutočnosť, že viacerí doživotne odsúdení pri rozhovoroch naznačili, že sa nechcú na nič ústavu sťažovať, aby ich za podané sťažnosti nečakali disciplinárne tresty, ktoré by oddialili možnosť ich podmieneného prepustenia. Takúto atmosféru v ústavoch považujeme za **neprijateľnú** a v rozpore s právnou úpravou, ktorá ustanovuje, že podanie sťažnosti nesmie byť podnetom ani dôvodom na vyvodzovanie dôsledkov, ktoré by sťažovateľovi spôsobili akúkoľvek ujmu.⁴⁸

Odporúčania:

GR ZVJS

- Zabezpečiť, aby sťažnosti podané doživotne odsúdenými neboli vybavované alebo prešetrované osobou, proti ktorej sťažnosť smeruje. **(priebežne)**

ÚVTOS Banská Bystrica, ÚVTOS Ilava a ÚVTOS Leopoldov

- Zlepšiť dôveru doživotne odsúdených v interný sťažnostný mechanizmus, najmä prostredníctvom zvýšenia povedomia o ochrane práv odsúdených a neprístupnosti vyvodzovania dôsledkov v prípade podania sťažnosti. **(priebežne)**

06.2 DOZOR PROKURATÚRY

ZISTENIA: Pri návštevách prokurátora býva prítomný aj dozorca/príslušník vykonávajúci službu, niekedy dokonca aj vedenie ústavu.

Možnosť rozprávať sa s prokurátorom využíva len veľmi málo odsúdených.

V zmysle zákona o verejnom ochrancovi práv sa pôsobnosť verejného ochrancu práv nevzťahuje na prokuratúru.⁴⁹ Zverený mandát výkonu národného preventívneho mechanizmu pôsobnosť verejného ochrancu práv na prokuratúru nerozšíril. Dozor prokuratúry je potrebné vnímať ako vonkajší inšpekčný mechanizmus. Táto kapitola preto **nevýhodnocuje správnosť** postupov príslušných prokurátorov pri výkone dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti v miestach

⁴⁸ § 65dd zákona o Zbore väzenskej a justičnej stráže.

⁴⁹ §3 ods. 4 zákona o verejnom ochrancovi práv.

výkonu trestu odňatia slobody, ale je zameraná na súčinnosť a prístup ústavu k výkonu dozoru prokuratúry.

V ústave sa na bežne dostupnom mieste pre odsúdených umiestňuje uzamykateľná schránka na ich žiadosti, podnety alebo sťažnosti určené prokurátorovi. Schránka musí byť zabezpečená tak, aby ju nemohla otvoriť nepovolaná osoba. Schránku vyberá prokurátor v čase, keď vykonáva dozor alebo kontrolu v ústave.⁵⁰

Dozor prokuratúry nad dodržiavaním zákonnosti v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody primárne upravuje príkaz generálneho prokurátora Slovenskej republiky por. č. 3/2024 zo dňa 23. januára 2024 o postupe prokurátora pri výkone dozoru prokurátora nad dodržiavaním zákonnosti v miestach výkonu trestu odňatia slobody (ďalej len „príkaz GP o postupe prokurátora pri výkone dozoru v miestach výkonu trestu odňatia slobody“), v zmysle ktorého je na vykonávanie dozoru v ústave príslušný krajský prokurátor a v rozsahu ním určenom jemu podriadení prokurátori.⁵¹ Pri výkone dozoru v ústave môže prokurátor vykonať pravidelnú, mimoriadnu, tematickú alebo kontrolnú previerku dodržiavania zákonnosti.⁵² Pri monitoringu podmienok výkonu trestu doživotne odsúdených nám ústavy poskytli dokumentáciu k vykonaným pravidelným prokurátorským previerkam (vyhotovené zápisnice a protokoly) v rozsahu za minimálne polrok dozadu od neohlásenej návštevy ústavu.

V **ÚVTOS Banská Bystrica** boli podľa poskytnutej dokumentácie prokurátorské pravidelné previerky vykonané Krajskou prokuratúrou Banská Bystrica v zmysle príkazu GP o postupe prokurátora pri výkone dozoru raz za tri mesiace. V **ÚVTOS Ilava** boli podľa poskytnutej dokumentácie prokurátorské pravidelné previerky vykonané Krajskou prokuratúrou Trenčín a v **ÚVTOS Leopoldov** boli prokurátorské pravidelné previerky vykonané Krajskou prokuratúrou Trnava.

Príslušný prokurátor pri vykonávaní dozoru osobitne dozerá okrem iného, aby boli dôsledne dodržiavané práva odsúdených osôb, bola rešpektovaná ľudská dôstojnosť odsúdených osôb a aby nedochádzalo k neoprávnenému násiliu, mučeniu, krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu a inému zlému zaobchádzaniu, bola dodržiavaná zákonnosť rozhodnutí o disciplinárnych trestoch, k použitiu donucovacích prostriedkov dochádzalo len v rozsahu a za podmienok ustanovených zákonom, boli písomné žiadosti, podania a sťažnosti odsúdených osôb včas a podľa určenia odoslané prokurátorovi, súdu alebo iným orgánom a ústavným činiteľom a bolo zabezpečené plnenie úloh z predchádzajúcich previerok a plnenie príkazov a opatrení vydaných prokurátorom.⁵³

⁵⁰ §48 ods. 1 Poriadku výkonu trestu.

⁵¹ čl. 2 ods. 1 príkazu GP o postupe prokurátora pri výkone dozoru.

⁵² čl. 3 ods. 1 príkazu GP o postupe prokurátora pri výkone dozoru.

⁵³ čl. 4 ods. 1 príkazu GP o postupe prokurátora pri výkone dozoru.

Vo **všetkých navštívených ústavoch** sa monitorovací tím pri preštudovaní dokumentácie týkajúcej sa vykonaných prokurátorských previerok vo vymedzenom období stretol so závermi, že pri previerkach **neboli zistené žiadne pochybenia**, ktoré by bolo potrebné riešiť prokurátorským oprávnením.

V ústavoch, v ktorých vykonávajú odsúdené osoby **trest odňatia slobody na doživotie**, osobitne platí, že príslušný prokurátor pravidelne raz za tri mesiace vykoná pohovor s týmito odsúdenými osobami priamo na celách alebo na ich pracoviskách v súlade s príslušnými bezpečnostnými opatreniami a tiež bezodkladne oznámi riaditeľovi ústavu zistené nedostatky a určí lehotu na ich odstránenie.⁵⁴ Z dokumentácie vykonaných prokurátorských previerok mohol monitorovací tím sledovať, že možnosť rozprávať sa s prokurátorom využíva len veľmi málo odsúdených (v rámci celkovej väzenskej populácie ústavu). Napríklad v kalendárnom roku 2023 v ÚVTOS Banská Bystrica túto možnosť využili len dvaja odsúdení (osobitne v rámci previerok vykonaných v júni a septembri daného roka).

Z vykonaných rozhovorov s doživotne odsúdenými zhodne vyplývalo, že pri návštevách prokurátora je s ním neustále prítomný aj dozorca/príslušník vykonávajúci službu. Niekedy má prokurátora dokonca sprevádzať aj viacero osôb z vedúcich funkcií ústavu. Prokurátor pri návšteve na celách kladie len všeobecné otázky, či je všetko v poriadku. **Doživotní väzni uvádzali, že tieto previerky považujú za neobjektívne a len čisto formálne. Pre prítomnosť dozorca a vedenia ústavu sa na nič nestážujú, pretože sa následne obávajú postihu.**

Medzi odsúdenými boli aj takí, ktorí uviedli, že s dozorovým prokurátorom nemajú žiadnu skúsenosť alebo že ho po dva a pol roku v ústave videli prvýkrát len pred dvoma až tromi týždňami.

Zistený stav považujeme za **alarmujúci**, nakoľko prítomnosť príslušníkov ústavu pri pravidelných previerkach zjavne marí efektivitu a účel vykonávaných previerok.

Odporúčania:

ÚVTOS Banská Bystrica, ÚVTOS Ilava a ÚVTOS Leopoldov

- Ak si odsúdený požiada o rozhovor s prokurátorom, zabezpečiť súkromie. **(bezodkladne)**
- Zabezpečiť, aby boli prokurátorské previerky realizované bez prítomnosti vedenia a príslušníkov ústavu. **(bezodkladne)**

⁵⁴ čl. 8 príkazu GP o postupe prokurátora pri výkone dozoru.

07 PERSONÁL

07.1 VŠEOBECNÉ INFORMÁCIE

Pri úvodných rozhovoroch s riaditeľmi navštívených ústavov, kde vykonávajú trest doživotne odsúdení, sa monitorovací tím zamerail aj na **stav ústavu v oblasti personálu**. Pri návšteve sme sa osobitne zameraili na personál, ktorý pri práci prichádza do kontaktu s doživotne odsúdenými. Viedli sme rozhovory s pedagógmi, psychológmi a referentmi režimu, ktorí na oddieloch výkonu trestu odňatia slobody na doživotie vykonávajú činnosť. V ústavoch prevládala prax, že na prácu s doživotne odsúdenými boli, okrem referentov režimu, ktorí zabezpečovali denný režim odsúdených, osobitne vyčlenení najmä pedagógovia, špeciálni pedagógovia a psychológovia.

V **ÚVTOS Banská Bystrica** sa doživotne odsúdeným venovali až dvaja pedagógovia, celková kapacita pre doživotne odsúdených v ústave je pritom len pre päť osôb. Pri rozhovore jeden z pedagógov hodnotil, že **by sa v ústave žiadalo obsadiť aj pozíciu špeciálneho pedagóga**, ktorá bola momentálne neobsadená. Túto skutočnosť hodnotíme ako **nepriaznivú**, nakoľko sa medzi doživotne odsúdenými nachádzal aj odsúdený s psychiatrickou diagnózou sprevádzanou poruchami správania.

V podstatne väčšom oddiele výkonu doživotných trestov, akým je oddiel v **ÚVTOS Leopoldov**, pôsobia traja pedagógovia. V ústave sa pritom v čase návštevy nachádzalo 35 odsúdených na doživotie. **Pozitívne hodnotíme skutočnosť, že na oddiele pôsobia aj dvaja špeciálni pedagógovia.**

V **ÚVTOS Ilava** sme viedli rozhovor s jedným pedagógom a tiež špeciálnou pedagogičkou pôsobiacou na oddiele doživotne odsúdených. Napriek skutočnosti, že na oddiele je špeciálna pedagogička sama, **monitorovací tím priaznivo hodnotí individuálny prístup, o ktorý sa v ústave snažia**. Pri rozhovore špeciálna pedagogička opísala najmä špeciálnopedagogické aktivity (individuálne a skupinové), korekciu nežiadúcich foriem správania a pohovory zamerané na sebarozvoj.

Pri rozhovoroch monitorovací tím personálu ponúkol priestor na vyjadrenie svojich názorov na prácu s doživotne odsúdenými. V rámci rozhovoru s jednou špeciálnou pedagogičkou zaznelo, že sa jej nepáči diferenciacia odsúdených na D1 a D2. V mnohých prípadoch vidí, že zaradenie do týchto skupín odsúdených skôr demotivuje ako motivuje do väčšej socializácie. Privítala by zaradovanie doživotne odsúdených hneď medzi bežnú väzenskú populáciu, ktoré by zlepšilo interpersonálne vzťahy, tiež by všetkým odsúdeným na doživotie rada umožnila zaradovanie do práce. **Z absolvovaných sťažností v zahraničí**

pedagógovia hodnotili, že zaradenie odsúdených na doživotie do bežnej väzenskej populácie nespôsobovalo problémy.

V prípade, že by boli doživotne odsúdení viacej integrovaní do bežnej väzenskej populácie, stretávali by sa s personálom pôsobiacim v rámci celého ústavu, rovnako ako zvyšok celkovej väzenskej populácie. V prípade referentov režimu dochádza napríklad aj k striedaniu zmien, takže by dochádzalo k častejšej obmene personálu prichádzajúceho do kontaktu s doživotne odsúdenými.

Okrem vyššie uvedeného opakovane zaznievalo, že by **pri práci privítali odbremenenie od prílišnej administratívy, ktorá uberá na čase, ktorý by mohli venovať práci s odsúdenými.** Mnohí vnímajú nedostatočné priestory a materiálne podmienky, na ktoré chýbajú finančné prostriedky.

Vo všeobecnosti zo všetkých troch rozhovorov s riaditeľmi zhodne zaznievalo, že **ústavy sú posledné roky poddimenzované aj v prípade príslušníkov/referentov režimu.** Podľa riaditeľa ÚVTOS Leopoldov je ústav odkázaný aj na výpomoc externých zamestnancov z iných ústavov. Po skúsenosti s prácou v ústave sa následne stáva to, že externí zamestnanci prejavia záujem pracovať v ústave na stálo. Posledné roky zaznamenali vďaka tejto praxi a tiež zlepšeniu plátov nárast personálu, čo prispieva k stabilizácii situácie v ústave. Podľa vedenia ústavu je momentálne na výkone trestu v ÚVTOS Leopoldov zhruba 15 až 17 neobsadených miest. V ÚVTOS Banská Bystrica sa počet neobsadených miest pravidelne pohybuje v obdobnom počte 14 až 15 miest. V ÚVTOS Ilava podľa riaditeľa chýbalo približne 10 zamestnancov.

07.2 STAROSTLIVOSŤ O DUŠEVNÉ ZDRAVIE PRÍSLUŠNÍKOV A ZAMESTNANCOV

Významným prvkom k zabezpečeniu humánneho väzenského systému bude vždy riadne vybraný a odborne pripravený väzenský personál, ktorý zároveň voči odsúdenému zaujme vždy primeraný postoj a svoju prácu nevníma ako zamestnanie, ale ako poslanie.⁵⁵

Jedným z problémov jednotlivých ústavov je získanie nových príslušníkov. V ÚVTOS Leopoldov zaznamenali nárast personálu vďaka zníženiu vekovej hranice na prijatie nového príslušníka. Tento ústav disponuje aj najvyšším počtom obsadených pozícií čo sa týka psychológov a pedagógov. Naopak v ÚVTOS Banská Bystrica bojujú s nedostatkom personálu. Ako najvýraznejší problém vnímajú obsadiť miesta, kde sa pracuje priamo s odsúdenými - psychológ, sociálny pracovník, pedagóg či referent režimu. Je to práca, ktorá je náročná hlavne na psychiku človeka, môže prichádzať k vyhoreniu, preto je

⁵⁵ Pravidlo 72.3. Európskych väzenských pravidiel.

veľmi dôležité klásť vysoký dôraz na psychohygienu príslušníkov. V prípade nízkeho stavu personálu sa môže bezpečnosť ako aj celkový režim dosiahnuť za podmienok vysokých nadčasov, čo následne môže viesť k prepracovanosti personálu, zvýšenému stresu, nervozite a napätiu.

7.2.i Vzdelávanie príslušníkov je zabezpečované v Inštitúte vzdelávania Nitra. Každý novoprijatý príslušník absolvuje základné odborné vzdelávanie. Následne je možné získať špecializované (závisí od hodnoty) a špecializačné vzdelávanie (závisí od pozície daného príslušníka). Následne je to vzdelávanie, ktoré absolvuje príslušný odborník z danej profesie. Na základe rozhovorov v ústavoch vyplynulo, že vzdelávanie vo vlastnej réžii absolvujú hlavne psychológovia a špeciálni pedagógovia. Voliteľné vzdelávanie, ktoré si hradia príslušníci sami, sa líši aj od konkrétnej pozície. Dozorca absolvuje vzdelávanie zamerané na sebaobranu, naopak psychológ vzdelávanie v rámci svojej oblasti - psychoterapia, rôzne techniky, ktoré môžu využívať pri práci s odsúdenými. V ÚVTOS Leopoldov by prijali ak by mali viac možností vzdelávania v rámci ich profesií hradené ústavom. Ústav sa zapojil do pilotného programu "Vnímám i tebe," čo príslušníci hodnotili kladne.

7.2.ii Pod psychohygienou môžeme rozumieť akúsi prevenciu, predchádzanie nepriaznivým vplyvom, ktoré môžu negatívne pôsobiť na človeka. Personál ústavov vníma náročnosť svojej profesie. V rámci rozhovorov vyplynula rôznorodosť psycho-hygienu u príslušníkov. Vnímajú náročnosť svojej práce, mnohokrát sa potrebujú odreagovať, spôsoby sú rôzne: cvičenie, zabehať si, čas strávený s rodinou, meditácia, záhrada, rôzne kurzy, maľovanie, výroba remeselných výrobkov a pod.

Využívanie psychologických intervencií v rámci ústavov je zriedkavé. Personál v ústavoch uviedol, že **radšej využijú psychológa/terapeuta z externého prostredia.** Nie je im príjemné zdôveriť sa so svojimi problémami/ťažkosťami kolegovi, s ktorým následne prichádzajú dennodenne do styku. V ÚVTOS Leopoldov majú k dispozícii aj anonymnú psychologickú pomoc, pričom táto je spravovaná psychológom z ústavu.

V ústave v Banskej Bystrici zamestnanci supervízie nemajú k dispozícii. Z rozhovoru so zástupcom riaditeľa vyplynulo, že majú zriadenú schránku pre príslušníkov, do ktorej môžu hádzať podnety pre riaditeľa. Taktiež bývajú na poradách zamestnanci vyzývaní, aby svoje problémy adresovali. Personál má možnosť obrátiť sa na psychológa s individuálnymi a pracovnými ťažkosťami, k dispozícii je aj kaplán. V minulosti realizovali rôzne projekty, ako napr. linka dôvery, na ktorú mali dostať od príslušníkov pozitívnu spätnú väzbu.

V ústave v Ilave sa monitorovací tím stretol s obdobným stavom. Personál má k dispozícii psychologov pôsobiacich v ústave a občasne mávajú aj stretnutia zamerané na budovanie tímu (napr. športový deň). V jednom rozhovore s príslušníkom zaznelo, že by s kolegami privítali viac takýchto aktivít, tiež uviedol, že po náročnej skúsenosti s väzňom, ktorý sa pokúsil o samovraždu ho psychológ aktívne vyhľadal a ponúkol mu rozhovor. Naprieč všetkými ústavmi zhodne od personálu však zaznievalo, že na psychohygienu najradšej využívajú posilňovňu. V ÚVTOS Leopoldov došlo v roku 2021 v priebehu pol roka k 3 samovraždám u príslušníkov. Netvrdíme, že priamou príčinou týchto tragických udalostí bolo pracovné prostredie. Na druhej strane však nemožno ignorovať fakt, že práca v ústavoch na výkon trestu ako aj väzby je mentálne veľmi náročná a pokiaľ sa k tomu pridajú aj osobné problémy môže to mať závažné následky. **Aj z uvedeného je našim odporúčaním dbať na dostatočný počet príslušníkov v ústavoch, ako aj ich dôslednú psychohygienu.**

V minulosti v ústavoch mali k dispozícii **supervízie**, na ktoré boli rôzne reakcie. Supervízia môže predchádzať vyhoreniu, zároveň môže chrániť odsúdeného pred nekompetentnými zásahmi. Veľmi dôležitým krokom, aby bola supervízia úspešnou a využívanou pre príslušníkov, je vhodné nastavenie supervízneho procesu. V prípade ak je viacvrstvové riadenie, skupinovej supervízie by sa mali zúčastniť vždy ľudia na rovnakej úrovni, výhodou je aj individuálna supervízia a v prvom rade by supervízia mala byť dobrovoľná. Významným prvkom môže byť aj možnosť voľby supervízora. Z rozhovorov v ÚVTOS Leopoldov vyplýva, že sa im supervízia nepáčila, neboli s ňou spokojní, mali iba skupinovú supervíziu. Naopak v ÚVTOS Ilava by prijali opäť supervíziu, pomáhala im, výhodou bolo že supervíziu viedol externý supervízor.

V rámci rozhovorov s príslušníkmi ústavov vyplynuli aj **návrhy na zlepšenie**. Veľmi negatívne je vnímaná prílišná administratíva, ktorá zaberá zamestnancom príliš veľa času. V prípade riaditeľov ústavov by prijali viac financovania, napríklad v ÚVTOS Ilava by potrebovali opraviť budovu, vybudovať chýbajúcu jedáleň pre odsúdených (momentálne sa im podáva strava na celách), doplniť miestnosti pre psychologov, renovovať nevyhovujúce priestory na dvore, kde sa vykonávajú športové vychádzky (musia sledovať nepovolený kontakt, ale to nie je možné nakoľko je celý dvor obklopený oknami starých ciel). ÚVTOS Banská Bystrica by prijal lepšie priestory na organizovanie vyššieho počtu aktivít.

Odporúčania:

GR ZVJS

- Zabezpečiť externého psychológa na účely poskytovania intervencií pre príslušníkov alebo alternatívne zabezpečiť poskytovanie

finančného príspevku na externé psychologické poradenstvo. **(priebežne)**

- Zabezpečiť dostatočný počet príslušníkov na vykonávanie služieb na oddiele doživotných trestov vo všetkých ústavoch, napr. prostredníctvom náborových kampaní alebo zavedenia motivačných opatrení, ako sú benefity za službu v náročných podmienkach. **(priebežne)**
- Rozšíriť ponuku vzdelávania hradeného ústavom pre príslušníkov alebo zabezpečiť finančný príspevok pre príslušníkov na vzdelávanie, napr. Po odpracovaní istého počtu rokov. **(priebežne)**

MS SR

- Zvýšiť počet zamestnancov špecializovaných na prácu s doživotne odsúdenými, vrátane psychológov, sociálnych pracovníkov a pedagógov. **(priebežne)**

08 ZÁVER

Monitorovací tím NPM počas tematickej návštevy zameranej na výkon trestu odňatia slobody na doživotie zistil aj také nedostatky, ktoré je potrebné považovať za **závažné**.

Napriek mnohým pozitívnym posunom, ku ktorým došlo v priebehu rokov, doživotne odsúdení v ústavoch stále čelia problémom akými sú najmä prílišná izolácia bez príležitostí patričnej socializácie, nedostatok zmysluplných aktivít, prílišné používanie donucovacích prostriedkov bez predchádzajúceho hodnotenia individuálneho rizika, zásahy do práva na súkromie, nedostatok špecializovaného personálu, sťažený prístup k zdravotnej starostlivosti (vrátane nedostatočného prístupu k zdravotnej starostlivosti pre osoby so zdravotným znevýhodnením) a zanedbané psychické zdravie.

Tieto problémy poukazujú na potrebu ďalších reforiem v oblasti zaobchádzania s doživotne odsúdenými, aby sa zaistili podmienky, ktoré rešpektujú ich ľudskú dôstojnosť a práva. Pripomíname, že mnohé z problémov, ktoré sme identifikovali počas tejto tematickej návštevy, Slovenskej republike vytýkal už v roku 2018 aj Výbor CPT.

Dovolíme si uviesť, že vyššie uvedené nedostatky majú v mnohých prípadoch pôvod v systémových nedostatkoch, ktoré sa týkajú vo všeobecnosti celej väzenskej populácie a k ich zmene je potrebné zaviesť **systémové riešenia**. Vzhľadom na prísnosť trestu a intenzitu zásahov do ľudských práv a slobôd, v spojení s náročnosťou splnenia podmienok potrebných na podmienené prepustenie v prípade výkonu **trestu odňatia slobody na doživotie** však vnímame potrebu venovať uvedeným problémom náležitú pozornosť.

09 PREHĽAD ODPORÚČANÍ

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky

bezodkladne	• Pripraviť a implementovať legislatívne návrhy upravujúce prenos rozhodovania o zaraďovaní odsúdeného v rámci vonkajšej diferenciacie zo súdov na jednotlivé ústavy.
do 1 roka	• Prehodnotiť potrebu delenia doživotne odsúdených na dve skupiny (D1 a D2).• V prípade, že záznamy z kamerového monitorovania ciel sú uchovávané, legislatívne upraviť dobu uchovávania týchto dát, dôvod ich použitia a okolnosti, za ktorých môžu byť zničené alebo do zákona uviesť odkaz na konkrétne ustanovenie GDPR, ktoré sa na danú problematiku vzťahuje.• Vypracovať metodiku na hodnotenie individuálneho rizika doživotne odsúdených a kontrolu používania donucovacích prostriedkov.
do 2 rokov	• Posilniť zdravotnícky personál v ústavoch a zvýšiť dostupnosť odborných lekárov a špecialistov, napríklad prostredníctvom vyčlenenia určitých existujúcich zdravotníckych zariadení na jednoduchšie prijímanie odsúdených (napr. vymedzenie časového rozvrhu na vyšetrenia odsúdených alebo vytvorenie podmienok na jednoduchšie prijímanie eskortnej jednotky).• Upraviť zákonné ustanovenia o výkone trestu odňatia slobody na doživotie tak, aby umožňovali umiestňovanie doživotne odsúdených do detenčných ústavov.
priebežne	• Upraviť podmienky výkonu trestu odňatia slobody na doživotie tak, aby zohľadňovali právo odsúdených na sociálne interakcie, najmä prostredníctvom zavedenia väčšej možnosti kontaktu doživotne odsúdených s ostatnou väzenskou populáciou.• Zvýšiť počet zamestnancov špecializovaných na prácu s doživotne odsúdenými, vrátane psychológov, sociálnych pracovníkov a pedagógov.

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže

bezodkladne	• Pripraviť a implementovať legislatívne návrhy upravujúce prenos rozhodovania o zaradovaní odsúdeného v rámci vonkajšej diferenciacie zo súdov na jednotlivé ústavy. • Umožniť pravidelný vzájomný kontakt medzi podskupinami D1 a D2 bez obmedzení. • Odsúdených monitorovať iba na základe individuálneho, pravidelne preskúmaného rozhodnutia a iba po dobu určitú.
do 6 mesiacov	• Umožniť podskupine D1 rovnaký výber a počet aktivít ako podskupine D2. • Umožniť odbornú prácu s doživotne odsúdenými v rámci skupinových aktivít aj občianskym združeniam, externým psychológom či špeciálnym pedagógom.
do 1 roka	• Umožniť vykonávanie pracovnej činnosti pre pracovne zaradených mimo cely.
priebežne	• Vyčleniť finančné prostriedky na inštaláciu nočných priezorov aj v ostatných ústavoch. • V internom predpise ukotviť vykonávanie dôkladných osobných prehliadok dvojkrokovou metódou. • Zabezpečiť, aby sťažnosti podané doživotne odsúdenými neboli vybavované alebo prešetrované osobou, proti ktorej sťažnosť smeruje. • Zabezpečiť externého psychológa na účely poskytovania intervencií pre príslušníkov alebo alternatívne zabezpečiť poskytovanie finančného príspevku na externé psychologické poradenstvo. • Zabezpečiť dostatočný počet príslušníkov na vykonávanie služieb na oddiele doživotných trestov vo všetkých ústavoch, napr. prostredníctvom náborových kampaní alebo zavedenia motivačných opatrení, ako sú benefity za službu v náročných podmienkach. • Rozšíriť ponuku vzdelávania hradeného ústavom pre príslušníkov alebo zabezpečiť finančný príspevok pre príslušníkov na vzdelávanie, napr. Po odpracovaní istého počtu rokov.

ÚVTOS Banská Bystrica

bezodkladne	• Riadne odôvodňovať v čom konkrétnom spočíva rizikovosť odsúdeného. • Pri posudzovaní individuálneho rizika vždy zohľadňovať aj zdravotný stav odsúdeného. • Zabezpečiť súkromie odsúdeného pri lekárskej prehliadke bez prítomnosti príslušníkov. • Ak si odsúdený požiada o rozhovor s prokurátorom, zabezpečiť súkromie. • Zabezpečiť, aby boli prokurátorské previerky realizované bez prítomnosti vedenia a príslušníkov ústavu.
do 3 mesiacov	• Sprístupniť nové vonkajšie work-outové ihrisko aj doživotne odsúdeným.
do 6 mesiacov	• Z okien na celách odstrániť plexisklo, ktoré bráni výhľadu a v letných mesiacoch spôsobuje prehrievanie ciel. • Kultúrnu miestnosť vybaviť pohodlnejším sedením a miestom na relaxáciu, vybaviť knihami a prostriedkami na pestrejšie aktivity. • Povolit' používanie MP3 prehrávačov, s možnosťou širšieho výberu hudby na počúvanie. • Odsúdeným v lete poskytovať vhodnejšie oblečenie, vrátane tričiek s krátkym rukávom a krátkych nohavíc. • Vypracovať interný pokyn pre účely posudzovania individuálneho rizika. • Vypracovať metodiku ako postupovať v prípade neprítomnosti lekára (napr. počas víkendov a sviatkov).
do 1 roka	• Zabezpečiť skrátenie čakacej doby k špecialistom, napr. zakontrahovaním externých špecialistov a zabezpečením väčšieho počtu príslušníkov vykonávajúcich eskorty.
priebežne	• Zabezpečiť financovanie na vybavenie cely pre zdravotne znevýhodnených odsúdených, ako aj pre starších odsúdených s nízkou mobilitou. • Zlepšiť dôveru doživotne odsúdených v interný sťažnostný mechanizmus, najmä prostredníctvom zvýšenia povedomia o ochrane práv odsúdených a

neprístupnosti vyvodzovania dôsledkov v prípade podania sťažnosti.

ÚVTOS Ilava

bezodkladne	• Umožniť odsúdeným v letných mesiacoch používanie ventilátorov. • Pri posudzovaní individuálneho rizika vždy zohľadňovať aj zdravotný stav odsúdeného. • Zabezpečiť súkromie odsúdeného pri lekárskej prehliadke bez prítomnosti príslušníkov. • Ak si odsúdený požiada o rozhovor s prokurátorom, zabezpečiť súkromie. • Zabezpečiť, aby boli prokurátorské preverky realizované bez prítomnosti vedenia a príslušníkov ústavu.
do 3 mesiacov	• Zabezpečiť súkromie od kamerového dozoru priestorov na celách, kde sa vykonáva osobná hygiena, napr. zabezpečením závesov. • Aktualizovať právnu úpravu, sprístupniť judikatúru a webové stránky, ktoré by mali mať odsúdení k dispozícii.
do 6 mesiacov	• Vypracovať metodiku ako postupovať v prípade neprítomnosti lekára (napr. počas víkendov a sviatkov).
do 1 roka	• Vybaviť kompenzačnú miestnosť v ústave väčšími stenami. • Vybaviť vychádzkové dvorce a posilňovňu lepším športovým vybavením.
priebežne	• Zvážiť v rámci priestorov ústavu premiestnenie doživotne odsúdených na väčšie cely. • Zabezpečiť financovanie na vybavenie cely pre zdravotne znevýhodnených odsúdených, ako aj pre starších odsúdených s nízkou mobilitou. • Zlepšiť dôveru doživotne odsúdených v interný sťažnostný mechanizmus, najmä prostredníctvom zvýšenia povedomia o ochrane práv odsúdených a neprístupnosti vyvodzovania dôsledkov v prípade podania sťažnosti.

ÚVTOS Leopoldov

bezodkladne	• Riadne odôvodňovať v čom konkrétnom spočíva rizikovosť odsúdeného. • Pri posudzovaní individuálneho rizika vždy zohľadňovať aj zdravotný stav odsúdeného. • Zabezpečiť súkromie odsúdeného pri lekárskej prehliadke bez prítomnosti príslušníkov. • Ak si odsúdený požiada o rozhovor s prokurátorom, zabezpečiť súkromie. • Zabezpečiť, aby boli prokurátorské preverky realizované bez prítomnosti vedenia a príslušníkov ústavu.
do 3 mesiacov	• Umožniť odsúdeným v zaradeným do podskupiny D1 prístup na vonkajšie ihrisko. • Umožniť podskupine D1 zúčastniť sa športovej vychádzky za rovnakých podmienok ako pre podskupinu D2.
do 6 mesiacov	• Vypracovať interný pokyn pre účely posudzovania individuálneho rizika. • Vypracovať metodiku ako postupovať v prípade neprítomnosti lekára (napr. počas víkendov a sviatkov).
do 1 roka	• Zabezpečiť skrátenie čakacej doby k špecialistom, napr. zakontrahovaním externých špecialistov a zabezpečením väčšieho počtu príslušníkov vykonávajúcich eskorty.
priebežne	• Zabezpečiť financovanie na vybavenie cely pre zdravotne znevýhodnených odsúdených, ako aj pre starších odsúdených s nízkou mobilitou. • Zlepšiť dôveru doživotne odsúdených v interný sťažnostný mechanizmus, najmä prostredníctvom zvýšenia povedomia o ochrane práv odsúdených a neprístupnosti vyvodzovania dôsledkov v prípade podania sťažnosti.

